

Arkeologisk förundersökning

Varmbadet

Nyare tid

Kvarteret Varmbadet, RAÄ231, Nikolai socken, Nyköpings stad,
Södermanlands län

Björn Pettersson

Arkeologisk förundersökning

Varmbadet

Nyare tid

Kvarteret Varmbadet, RAÄ231, Nikolai socken, Nyköpings stad,
Södermanlands län

Björn Pettersson

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2006

© 2006 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Björn Pettersson
Omslagsbild: Södermanlands län. Utredningsområdets geografiska läge markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 97.0350.
Strandlinjekarta beräknad med en numerisk modell utvecklad vid SGU.
Sveriges Geologiska Undersökning (SGU). Medgivande: Dnr 30-1495/2003.

Nyköping 2006

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 5

Landskap 5

Natur och kultur

Tidigare undersökningar 8

Kvarterets historik 9

Etapp 1 och 2 11

Syfte

Metod

Resultat

Etapp 3 19

Syfte

Metod

Resultat

Avslutande diskussion och tolkning 19

Sammanfattning 22

Administrativa uppgifter 23

Referenser 23

Brev

Arkiv

Bilagor 24

1. Anläggningsbeskrivning

2. Fyndregister

3. Miljöarkeologisk analys

4. ¹⁴C-analys

5. Profilritningar

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Undersökningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sektor arkeologi vid Sörmlands museum har efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län, under perioden 27/9-16/11 år 2001, utfört en arkeologisk förundersökning inom kvarteret Varmbadet. Kvarteret ligger i den norra kanten av Nyköpings gamla stadsområde och utgör en del av fornlämningsområdet 231:1, Nikolai socken, Nyköpings kommun i Södermanlands län (figur 1 och 2).

Undersökningen genomfördes i tre etapper. Etapperna 1 och 2 omfattades av Sörmlands museums diarenummer KUS01312 och utfördes under perioden 27-28/9 respektive 8-19/10 år 2001. Etapp 3 omfattades av diarenummer KUS01422 och utfördes under perioden 14-16/11 år 2001.

Skanska Hus, Region Mellansverige hade begärt tillstånd, enligt 2 kap 12 § i Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m, för schaktning inför nybyggnation av bostadshus inom det aktuella kvarteret. Platsen för den aktuella undersökningen ligger i kvarteret Varmbadet i den norra delen av Nyköpings gamla stadsområde, 231:1. Ett område där lämningar från medeltid och nyare tid kan förväntas framkomma vid markarbete (figur 3).

Skanska Hus, Region Mellansverige avsåg att utföra schaktningar inför en exploatering av den västra och norra delen av kvarteret Varmbadet, inom en drygt 6000 m² stor yta. Exploateringen omfattade uppförande av fem stycken bostadshus i den nordöstra delen av kvarteret, ledningsdragningar samt omgestaltning av parkeringsplatser i de övriga delarna.

Med ledning av de planerade markingreppens varierande omfattning, i fråga om djup och utsträckning inom kvarteret, anpassades den arkeologiska undersökningens genomförande därefter. Med ledning av exploateringsarten kom undersökningsområdet att delades in i två ytor, vilka motsvara etapp 1 respektive etapp 2.

Etapp 1 omfattade den västra delen av kvarteret mot Hospitalsgatan samt den norra kanten mot Repslagaregatan. Anläggningsarbetena skulle innebära omstruktureringar av befintlig parkeringsplats, ledningsdragningar samt trädplanteringar. Samråd om arbetets omfattning skedde med kontaktperson på Skanska Hus. Bedömningen gjordes att åtta mindre förundersökningsschakt skulle öppnas i områden för ledningsschakt, större släntningar samt på ett urval av platser där man tänkt sig att plantera träd. Mindre omstruktureringar av området på djup mindre än 0,3 meter under markytan bedömdes kunna göras utan anti-kvarisk medverkan.

Etapp 2 omfattade det område där bostadshus skulle uppföras, det vill säga den nordöstra delen av kvarteret. Inom detta område planerades sju större schakt, vilka skulle placeras inom ytan för planerade byggnader och ledningsschakt.

Med ledning av resultaten från den arkeologiska förundersökningen under etapp 1 och 2 kom senare en utvidgad förundersökning etapp 3 att utföras. Undersökningen skulle utföras som en schaktövervakning, inom det område där bevarade kulturlager påträffats vid etapp 1-2 och som skulle schaktas bort i samband med den planerade byggnationen.

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 13§, Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m (1st dnr. 220-7321-2001). Kostnadsansvarig var Skanska Sverige AB Region Hus - Stockholm Syd.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var arkeolog Björn Pettersson, Sörmlands museum. Vid fältarbetet deltog även arkeolog Ingeborg Svensson, Sörmlands museum.

Landskap

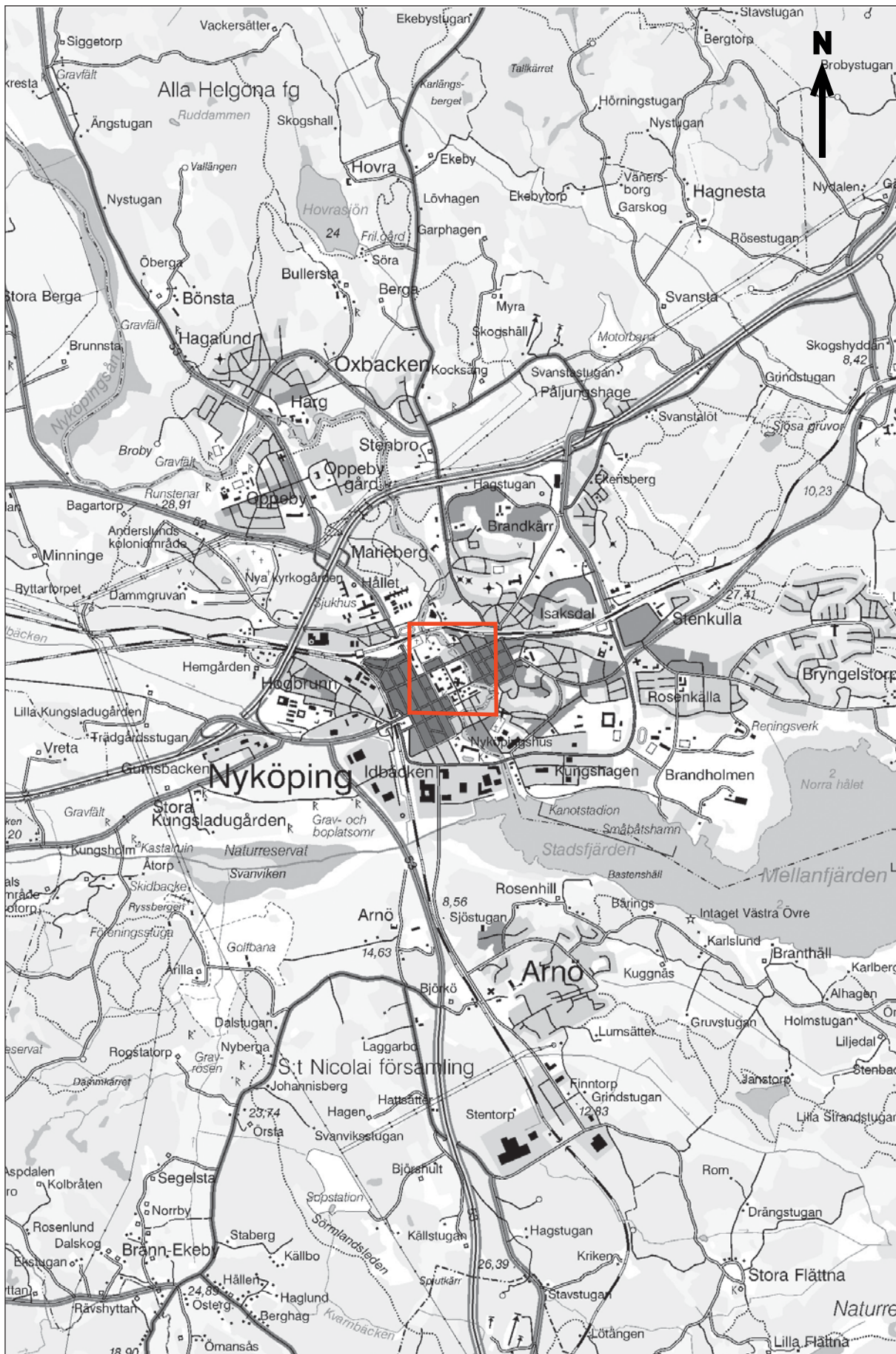
Natur och kultur

I en vik av Östersjön ligger det medeltida Nyköpings stadsområde i en söderslutning till största delen på sediment av lera och omgivet av bergiga höjdparter. Nivån för dagens markyta inom undersökningsområdet ligger vid drygt 12 meter över havet, medan den ursprungliga markytans nivå ligger mellan 10-12 meter över havet.

Mot väster sträcker sig den bördiga Kiladalen ända bort till Kila ödekyrka. I den östra delen av dalen ligger resterna efter ett tidigmedeltida kastaltorn och längst nere vid Nyköpingsåns mynning har borgen Nyköpingshus legat. I inloppet till Nyköping, cirka 7 kilometer österut, finns ett 400 meter brett sund med två holmar där namnet *stäk* är belagt år 1491. Christian Lovén anser att där bör ha funnits en farledsspärr som har skyddat ett större område runt Nyköping, men framförallt fördröjt anfall in mot staden (Lovén 1996, s. 450).

Tillsammans med nästan hälften av Sveriges medeltida städer placerar sig Nyköping (Nyköping 231:1) inom den grupp där det tillgängliga arkeologiska materialet är litet och outvecklat. Samtidigt visar urschaktningsgraden att det fortfarande existerar orörda kulturlager i en omfattning som gör det möjligt att i framtiden göra kvalificerade arkeologiska undersökningar.

Nyköpings äldsta stadskriterier är oklara, men det finns antydningar om myntprägling under Knut Länges

Figur 2. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nyköping 9H SV med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

regeringstid åren 1229-34. Skriftligt material finns från år 1280, där det framgår att ett franciskanerkonventet grundades i staden. Kloster låg inom nuvarande kvarteren Flickskolan och Bryggaren. Detta indikerar att orten redan då kan ha haft stadskaraktär (Nordeman & Douglas 1987, s. 203 & s. 206 med där a.a.). I det arkeologiska materialet har däremot betydligt äldre dateringar konstaterats. På båda sidor om ån, i kvarteren, Åkroken, Folkungabron, Stallbacken, Borgmästaren och Flickskolan, har tidigmedeltida bebyggelse och fyndmaterial påträffats (Nordeman & Douglas 1987, s. 206ff).

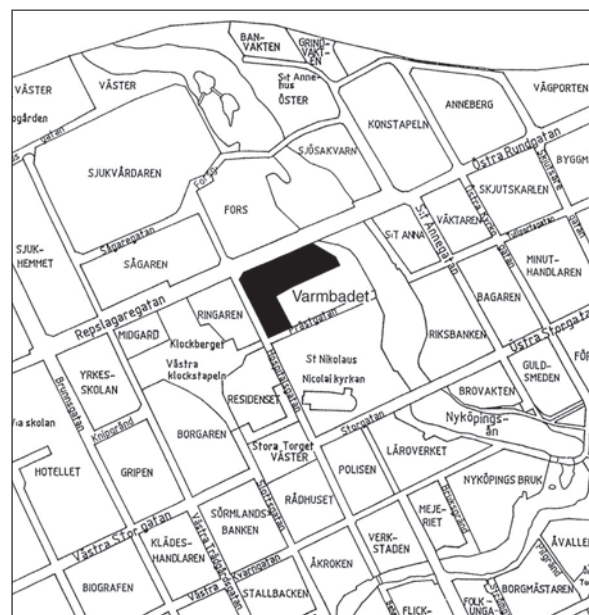
Karakteren på denna tidiga ort är inte klarlagd, men allt tyder på att den varit bebodd kontinuerligt därefter. Staden har förutom klosterkyrkan två medeltida kyrkor, Sankt Nikolai och All Helgona, som båda kan föras till tidigast mitten av 1200-talet. Under 1400-talet tillkom dessutom ett helgeandshus (Broberg 1979, s 12; Andersson 1990, s. 49). Nyköping omnämns emellertid första gången i skrift omkring 1250 (Karlén 1973, s. 14ff med där a.a.). Vidare är ett myntpräglingsunderlag av bly för prägling av Arosmynt påträffat i stadens kulturlager, vilket markerar att orten har haft en administrativ funktion redan under tidigt 1200-tal. Höjdangivelser på ursprunglig marknivå från ett stort antal borrhöjningar utförda i samband med geotekniska undersökningar, har tillsammans arkeologiska iakttagelser givit en antydning om hur Nyköpings topografi och stadsområde såg ut under medeltiden. Längst nere vid åmynningen har borgen Nyköpingshus legat på den lilla klippön som i det aktuella skedet omgavs av vatten. Strax innanför åmynningen har sedan stadens bebyggelse brett ut sig på ömse sidor om ån, troligen med tonvikt på den västra sidan. Ån var vid denna tid betydligt bredare och segelbar upp till i fallen vid kvarteret Nyköpingsbruk (Broberg 1979, s. 48ff).

Två äldre fynd med mycket tidiga dateringar är värda att nämna. År 1841 påträffades en myntskatt i kvarteret Kompaniet, vilken innehöll 458 mynt. Däribland även ett antal Olof Skötkonungmynt (994-1022). De yngsta mynten var präglade mellan åren 1042-1066. Enligt den rekonstruerade ursprungliga marktopografien för Nyköping bör den ovan nämnda skatten ha deponerats i eller mycket nära det dåtida vattenbrynet. Skatten är numera tyvärr skingrad. Vidare påträffades i kvarteret Rådhuset år 1959 resterna efter en båt som ¹⁴C-daterats till vikingatid. De två fynden kan inte direkt knytas till en stadsbebyggelse, men är intressanta som tecken på tidiga aktiviteter på den plats som senare kom att utvecklas till stad (Nordeman & Douglas 1987, s. 207f med där a.a.).

Betydelsefulla äldre undersökningar har utförts i Västra Kvarngatan och Rådhusgränd under 1920-talet, i kvarteren Rådhuset och Stallbacken under 1960- och 1970-talen, samt i kvarteren Borgmästaren, Folkungabron och Biografen under 1980-talet. Vid

undersökningarna har upp till två meter tjocka kulturlager påträffats där bebyggelselämningarna kunnat delas upp i sex till sju skikt. I de äldsta skikten har en gles bebyggelse bestående av flätverkshus med mittgård, samt trähus med härdar och lergolv påträffats. Det typiska fyndmaterialet i denna bebyggelse består av äldre svartgods av typen östersjökeramik (AII) samt läderspill. De högmedeltida urbana skikten består i högre grad av en tät trähusbebyggelse med knuttimmer och skiftesverk, samt träbrolagda gränder och gator. I fyndmaterialet finns stora mängder hantverksavfall som läderspill, horn och ben från kammakeri samt svarvresten av trä. I vissa fall har man iakttagit en förändrad tomtindelning, samt nya gränder och gator i övergången mellan tidig- och högmedeltid. (Nordeman & Douglas 1987, s. 206f).

Av intresse i sammanhanget med den aktuella undersökningen, är de arkeologiska undersökningarna i kvarteret Biografen, i stadens västra del (Andersson, C. et al. 1990). Kvarteret Biografen ligger liksom kvarteret Varmbadet i det äldre stadsområdets utkant, men där kulturlager från enbart nyare tid påträffats. Kvarteret Biografen har uppvisat kulturlager med bebyggelse-rester, medan undersökningarna i kvarteret Varmbadet, i den norra delen av staden, hittills saknat tydliga bebyggelselämningar. Lagren i båda kvarteren bestod omväxlande av lera, sand, grus och avfallslager med mycket organiskt material. En viss skillnad kan ändå noteras, där lagren i kvarteret Varmbadet tycks vara något torrare.

Figur 3. Ytan för den planerade bebyggelsen i kvarteret Varmbadet markerat på stadsplanekartan. Ytan ligger enligt den äldsta stads-kartan i den norra kanten av 1600-talsstaden. Skala 1:10 000.

Tidigare undersökningar

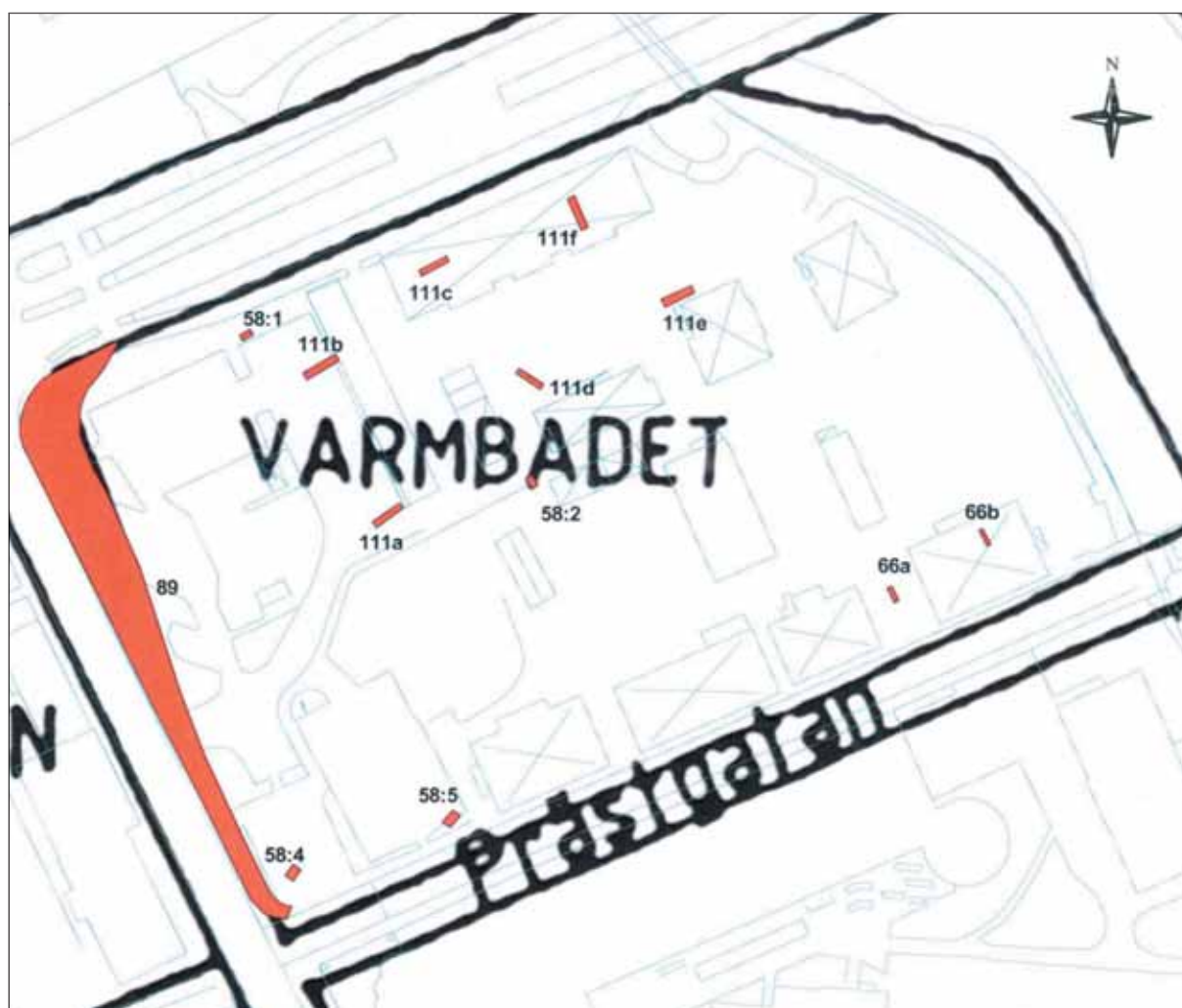
Mellan åren 1977-1986 har fyra arkeologiska undersökningar utförts inom kvarteret Varmbadet, vilket resulterat i enstaka iakttagelser av kulturlager daterade till nyare tid (figur 6).

1977 (SR 58:1-5) En provundersökning utfördes genom att fem provgropar öppnades i den mellersta samt västra delen av kvarteret. Inga kulturlager eller äldre lämningar kunde iakttagas vid undersökningen.

1980 (SR 66 a-b) En provundersökning utfördes genom att två provschakt öppnades i den sydöstra delen av kvarteret. Inga spår efter äldre kulturlager påträffades i schakten. Fyllningen bestod av omrörda lösa massor,

med en tjocklek av 0,75 meter, vilka låg på den orörda sterila jorden. I bägge schakten fanns rester efter en stengrund till en modern byggnad strax under markytan.

1986 (SR 89) En antikvarisk kontroll utfördes i den västra delen av kvarteret. Ett 6x90 meter stort schakt öppnades längs kvarterets västra sida. Anledningen till undersökningen var att Hospitalsgatan skulle breddas mellan Prästgatan och Repslagaregatan. Schaktet grävdes 0,8-1,0 meter djupt och vid 0,7 meter under markytan framkom gul steril gul sand. Ca 50 meter söder om Repslagaregatan påträffades en 2x2 meter stor stenläggning av runda naturstenar. Ovanpå stenläggningen fanns några skärvor av yngre rödgods BII:4. Stenläggningen tolkades som en del av en äldre gata som gått tvärs genom kvarteret, parallellt med

Figur 4. Utdrag ur Nyköpings kommuns primärkata med de fyra tidigare undersökningarna inom kvarteret Varmbadet markerade, vilka resulterat i enstaka iakttagelser av kulturlager från nyare tid. Undersökningarna är numrerade enligt den stadsarkeologiska registernummerserien (SR) för Nyköping (Pettersson 2004). Skala 1:1000.

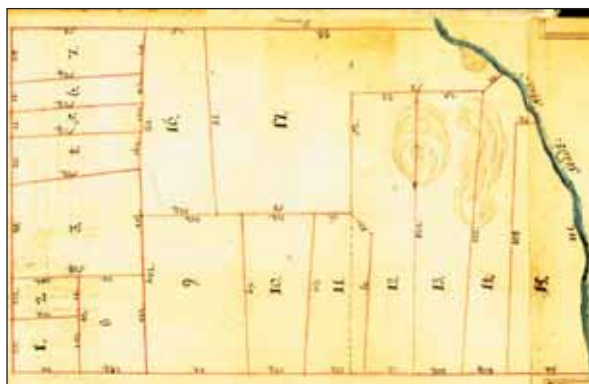
Repslagaregatan och Prästgatan. Gatan syns på 1665 års stadskarta över Nyköping. Stenläggningen täcktes över efter avslutad undersökning.

1986 (SR 111 a-f) En provundersökning utfördes genom att sex stycken provschakt öppnades i den norra delen av kvarteret. Anledningen till undersökningen var att tomtmark skulle iordningsställas till parkeringsplats. I schakten framkom i genomsnitt 0,3 meter tjocka kulturlager 0,3 meter under markytan. Lagren vilade på steril silt. Vid undersökningen i denna norra del av kvarteret påträffades inga konstruktioner. Däremot tillvaratogs ett antal föremål som kunde dateras till perioden 1600-1700-tal.

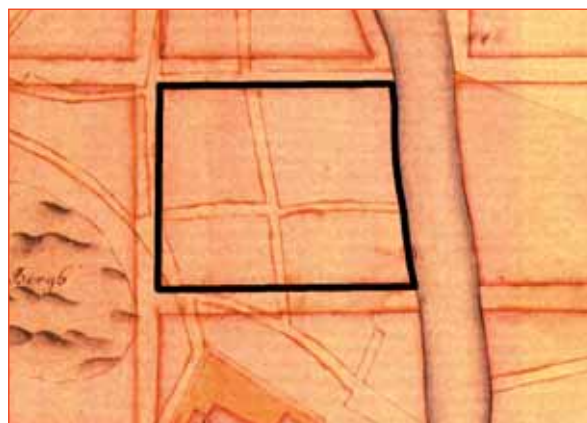
Sammanfattningsvis kan sägas att de tidigare undersökningarna inom kvarteret varit relativt små till ytan och av typen arkeologisk iakttagelse eller förundersökning. Undersökningarna hade givit resultaten inga kulturlager eller upp till 0,3 meter tjocka kulturlager. Den enda äldre konstruktion som påträffats var en stenläggning, vilken tolkades som rest efter en gata genom kvarteret.

Kvarterets historik

Kvarteret Varmbadet ligger i den norra utkanten av det som räknas som Nyköpings äldre stadskärna, norr om Nikolai kyrka och strax väster om Nyköpingsån. Längs ån, i områdets närhet, finns platser för kvarnar som troligen varit i bruk redan under medeltid samt rester av tidiga industrietableringar.

Figur 6. Platsen för 7:e stocken i 3:e kvarteret, dagens kvarteret Varmbadet, så som det såg ut då den geometriska jordboken för år 1674 upprättades. Nyköpingsån syns till höger, Prästgatan i nedre kanten och Hospitalsgatan till vänster. Ungefärlig skala 1:2000. Detalj ur Geometrisk jordbok 1674, Nyköpings Stadsarkiv.

Figur 5. Utsnitt ur 1665 års stadskarta, där platsen för dagens kvarteret Varmbadet genomkorsas av två äldre gator. Dagens kvartersbegränsning är markerad med en svart kontur. Ungefärlig skala 1:4000. Detalj ur Charta och Grundritning öfver Nykiöping före och efter branden 1665, SMA.

På den äldsta bevarade stadskartan över Nyköping från år 1665, finns två olika stadsplaner utritade. En äldre oregelbunden plan över staden som den såg ut före branden år 1665 och en yngre regelbunden rätvinklig plan som staden var planerad att se ut då den skulle återuppbyggas (figur 5). I den äldre stadsplanen ser man att en östvästlig och en nordsydlig gata, gått genom det som idag är kvarteret Varmbadet. Den nya planen började färdigställas redan år 1646 av Lars Welamsson Björkman. År 1665 duplicerades denna karta av Henrik de la Vallée (Blomberg 1973, s 21; Lindhagen 1975, s 7).

Enligt 1672 års geometriska jordbok fanns det inom kvarteret Varmbadet 17 olika tomter. Kvarteret benämndes vid denna tid 7:e stocken i 3:e kvarteret. Tomternas ägare finns antecknade i jordbokens synprotokoll och kan följas i tre årgångar, ofta med yrke eller titel. Här finns skomakare, skutskeppare, hökare (handlare), skräddare, brukskarlar, knektar, gruvdrängar, dödgrävare, sågare, garvarmästare samt en rådmän. Dessutom finns beteckningen *Cappellansgården* och *Skolmestargården* på två av gårdarna, utan att namnet på någon person nämns. Enligt jordboken var tomt 16 och 17 obebyggda och nyttjades endast som trädgårdar. Ägaren till tomt 17 var rådmannen *Peder Carlson*, vilken enligt protokollet ägt ytterligare en tomt i den östra delen av nuvarande kvarteret Residenset, strax norr om Stora torget. Där hade han även sin gård, vid denna tid benämnd 3:e kvateret, 8:e stocken, tomt nummer 1 (figur 7).

Mellan år 1672 och 1674 förändras ägarförhållandena endast obetydligt på tomterna i kvarteret. Tomt nummer 10 där *Nils Peerson Axcisnikt* bodde, togs över av *Peer*

Peerson Axcisknikt. Under perioden fram till år 1696 skedde däremot större förändringar. Av de 17 tomterna böt tio stycken ägare, medan tomt 9 och 12 fortfarande benämndes som *Cappellansgården* respektive *Skolmestargården*. På de övriga fem tomterna angavs att änorna (*Enkia*) till de tidigare namngivna männen fortfarande bodde kvar. Femton av de sjutton tomterna hade alltså byggnader. Det framgår dock inte var inom stadsgårdarna byggnaderna låg, men med paralleller till 1888 års stadskarta så låg de flesta byggnaderna i

direkt anslutning till omgivande gator. På stads- och plankartorna från år 1851, 1870 och 1888 var de västra och södra delarna av kvarteret fortfarande bebyggda. Under 1900-talet har stora delar av den bebyggelse som funnits inom kvarteret rivits. Under perioden 1960- till 1980-talet revs samtliga byggnader inom undersökningsområdet. I samband med detta gjordes ytan om till parkeringsplats och delar av ytan schaktades ur till steril nivå (figur 8).

Tomt	År 1672	År 1674	År 1696
1	Döfve Johan, <i>Skomakare</i>	Johan Skomakare Dööf	Per Anderson Qvist
2	Lars Peers, <i>Skutskeppare</i>	Lars Pederson, <i>Skutskeppare</i>	Lars Mickilson
3	Hans Hanson, <i>Hökare</i>	Hans Hanson, <i>Hökare</i>	Hans Hanson <i>Hökares Enkia</i>
4	Lars ifrån Krognäs	Lars ifrån Krognäs	Lars från Krognäs Enkia
5	Jöns Anderson, <i>Skräddare</i>	Jöns Anderson, <i>Skräddare</i>	Jöns Anderson <i>Skräddares Enkia</i>
6	Oluff Erson, <i>Brukskarl</i>	Oluff Ericson, <i>Brukskarl</i>	Anders Miekilson, <i>Slåtzknekt</i>
7	Jöran Hanson	Jöran Hanson	Jöran Hansons Enkia
8	Peer Bengts enkia	Per Bängts enkia	Isaak Jonson, <i>Dödgräfare</i>
9	<i>Cappellansgården</i>	<i>Capplansgården</i>	<i>Cappellansgården</i>
10	Nils Peerson, <i>Axcisknikt</i>	Peer Peerson, <i>Axcis Knikt</i>	Mattis Person <i>fiskares Enkia</i>
11	Brijniell, <i>Grufdräng/Dögräfare</i>	Bryniell, <i>Dödgräfare</i>	Anders Brynnilson, <i>Brukskarl</i>
12	<i>Skolmestargården</i>	<i>Skolmestargården</i>	<i>Skolmestargården</i>
13	Jöran Mickellson	Jöran Mickellson	Jonas Person, <i>Möllnarträng</i>
14	Måns Peerson, <i>Sågare</i>	Måns Peerson, <i>Sågare</i>	Petter Erson, <i>Brukskarl</i>
15	Peer Knutzon eller <i>Garffwaregården</i>	Peer Knutzon eller <i>Garffwaregården</i>	Hr Oluf Måns Enkia
16	Anders Arffwedson	Anders Arffwidson	Mästare Nils Person, <i>Garffware</i>
17	Peer Carllson, <i>Rådman</i>	Peer Carllson, <i>Rådman</i>	<i>Rådman</i> Peder Carlsons Enkia

Figur 7. Utdrag ur den geometriska jordebokens synprotokoll för 3:e kvarteret 7:e stocken i Nyköping, åren 1672, 1674 och 1696. Sörmlands museums arkiv och Nyköpings stadsarkiv.

Figur 8. Miljöbilder från kvarteret Varmbadet i Nyköping före och under rivningarna av den äldre bebyggelse år 1969. Fotograf okänd (PB 495-01 och PB 493-01, Nyköpings stadsarkiv).

Etapp 1 och 2

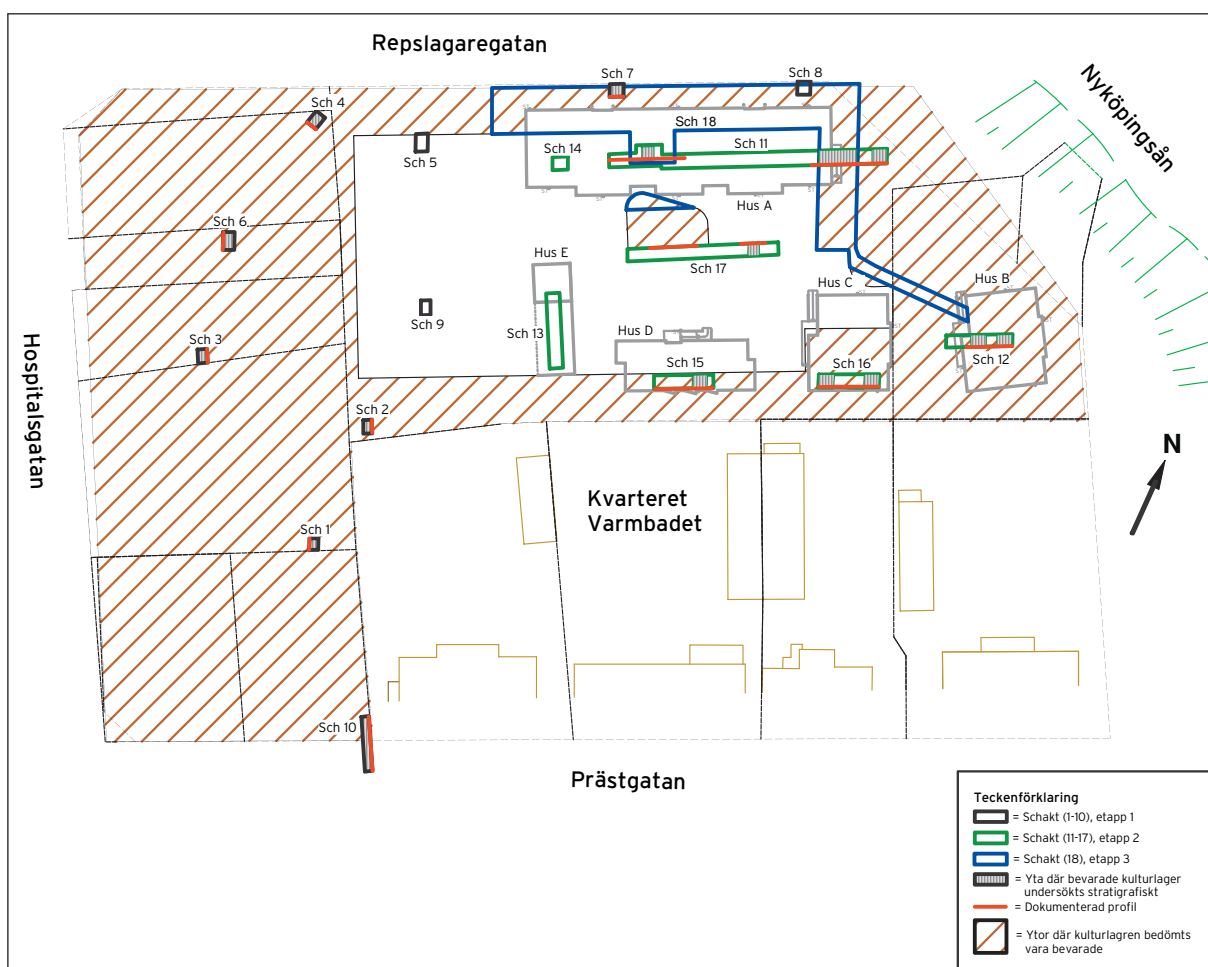
Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att inom det av länsstyrelsens angivna undersökningsområdet fastställa, omfattning, karaktär, innehåll, datering, bevarandegrad och vetenskaplig potential, för kulturlagren i denna del av Nyköpings gamla stadsområde, 231:1. Resultatet från den arkeologiska förundersökningen skulle utgöra underlag inför bedömningen av avgränsning av fornlämningen samt för beräkning av omfattning och kostnad för en eventuell särskild (arkeologisk) undersökning.

Metod

Redan i inledningsskedet av undersökningen gjordes en arkivgenomgång av skriftligt material och äldre kartor för det aktuella området. I samband med en besiktning av området och samråd med exploatören

angående schaktdjup för de olika markingreppen, gjordes bedömningar av de olika förundersöknings-schaktens placering och omfattning. Hänsyn togs även till resultat från tidigare undersökningar. Vid den aktuella förundersökningens etapp 1, i områdets västra och norra delar, undersöktes nio mindre provgropar (schakt 1-9) samt ett redan öppet schakt i kvarterets södra del mot Prästgatan, schakt 10 (figur 9). Totalt frilades och undersöktes 22 m² intakta kulturlager. Inom denna yta skulle endast mindre markingrepp göras inför omläggning av parkeringsplatser och ledningsdragningar. De lösa påförda och omrörda lagren från modern tid, grävdes bort med hjälp av maskin, under antikvarisk övervakning. Då intakta kulturlager påträffades undersöktes dessa för hand stratigrafiskt och dokumenterades skalenligt på planritning. Jorden undersöktes på hackbord, där samtliga föremål samt allt benmaterial insamlades för senare registrering. Samtliga öppnade schakt mättes in digitalt med totalstation. I sju av schakten kunde

Figur 9. Schaktplan med förundersökningsschakt 1-18, samt ytor inom vilka det bedömdes finnas bevarade kulturlager, vid tiden för den aktuella undersökningen. Skala 1:1000.

Figur 10. Schakt 17 efter att lösa och omrörda massor grävts bort med maskin. Ytan under de lösa massorna och profilen rensas fram för hand av Ingeborg Svensson, Sörmlands museum. I profilväggen syns gränsen mellan den svarta kulturjorden och den sterila sanden tydligt. Foto: Björn Pettersson, Sörmlands museum.

0,3-0,6 meter tjocka kulturlager konstateras på ett djup mellan 0,5-1,3 meter under markytan. De intakta kulturlagren innehöll föremål enbart från nyare tid. Inga konstruktioner påträffades. Med ledning av detta resultat inleddes etapp 2 av förundersökningen, som skulle omfatta ytan för de planerade bostadshusen.

I samband med etapp 2 öppnades sju stycken schakt (11-17), vilka var 8-37 meter långa och 1,5 meter breda. Totalt frilades 58 m² intakta kulturlager, därav undersöktes 33 m² för hand ner till steril nivå. Metoden var den samma som i etapp 1, där de lösa omrörda jordmassorna från modern tid schaktades bort med maskin. Då de intakta kvarvarande kulturlagren inom de öppnade schakten frilagts övergick undersökningen till grävning för hand. Nio stycken 1,5x1,5 meter stora rutor fördelades jämnt över de frilagda kulturlagren i de öppna schakten. Undersökningen utfördes stratigrafiskt ner till steril nivå. De sammanlagda kulturlagertjocklekarna i de olika schakten, varierade mellan 0,3-1,3 meter. Rutorna undersöktes lagervis genom att jorden gick igenom på så kallade hackbord, där djurben och föremål samlades in. De undersökta kulturlagren dokumenterades skalenligt på plan- och profilritning.

Samtliga lagerbegränsningar, både i plan och profil, markerades med heldragen skiljelinje och skrafferades. Därefter upprättades beskrivningar i text med information om färg och innehåll, samt tillhörande tolkningar. Sammanlagt upprättades sex stycken plan- och profilritningar i A2-format av totalt 69 löpmetrar schakt.

Kulturlagren i plan benämns i dokumentationen som skikt, medan kulturlagren i profilen benämns lager, detta för att de inte skall förväxlas med varandra. Kulturlager ser inte alltid likadana ut i plan som i profil och ofta syns fler lager i profilen än i plan.

Alla frilagda ytor från markytan ner till steril nivå, och de däremellan liggande kulturlagren, nivåbestämde med avvägningsinstrument i Nyköpings lokala höjdsystem (Nyk lokala). Samtliga öppnade schakt mättes in digitalt med totalstation i Rikets Triangelnät 1990 (RT90).

Under arbetes gång fördes även dagboksanteckningar av arbetets framåtskridande samt anläggningsbeskrivningar. Digitala fotografier av översikter och detaljer utfördes över frilagda ytor med anläggningar samt av

påträffade föremål. Dessutom togs ett antal arbetsbilder. Sammanlagt finns cirka 70 bilder digitalt lagrade i museets server. Därav ingår ett urval bilder i denna rapport samt ett urval separat utskrivna till ärendet i Sörmlands museums arkiv.

Naturvetenskapliga analyser

Under arbetes gång insamlades ett antal prover för naturvetenskapliga analyser. Provtagning gjordes på djurben för ¹⁴C-analys och på jord för markkemisk analys och makrofossilanalys. De analyserade proverna samlades in från stående profilväggar, där lagrens förhållande till varandra var entydiga.

Ett ¹⁴C-prover insamlades vid undersökningen, vilket senare analyserades vid Centrum voor IsotopenOnderzoek i Groningen, Holland. Analysen syftade till att tillsammans med påträffat fyndmaterial skapa ett kronologiskt underlag för en diskussion angående kulturlagrens tidsställning i denna del av det gamla stadsområdet (bilaga 4).

Ett jordprov samlades in vid undersökningen, vilket senare har analyserats vid Miljöarkeologiska laboratoriet, Umeå universitet. Provet togs ur det understa lagret 2 i schakt 16, 2 meter under markytan. Jordprovet samlades in för att utreda biologiska och kemiska förhållanden på platsen (bilaga 2).

Det osteologiska materialet från undersökningen utgjordes av djurben. Ingen vidare analys gjordes av detta material, eftersom det bedömdes vara alltför litet och fragmentariskt för att kunna ge ett tillförlitligt resultat. Benmaterialet har samlats in på samma sätt som övrigt fyndmaterial och registrerats i fyndregister.

Resultat

Inledning

I de undersökta schakten vid etapp 1 och 2 fanns i genomsnitt 0,6 meter tjocka lager av påförd jord, grus och asfalt, och under detta i genomsnitt 0,7 meter tjocka kulturlager. Kulturlagren kunde redan i fält ges en datering till nyare tid med ledning av fyndmaterialet. Mer exakta dateringar förväntades då resultaten från ¹⁴C-analysen anlönt och när fyndregistreringen var färdig (figur 11).

Kulturlagren bestod till största delen av avfallslager i ett eller två skikt med inblandning av föremål och djurben. På enstaka platser fanns även rester efter brandlager och stenpackningar. Förutom en mindre yta av en stenläggning i det östligaste schaktet, så påträffades inga anläggningar eller spår av byggnader.

I lagren påträffades föremål från perioden högmedeltid fram till nyare tid med tyndpunkt på nyare tid.

Den mest förekommande föremålstypen var keramikkräsl och kakel. Dessutom kan nämnas ett flertal fragment av kritpipor med tillverkningsstämplar. Andra fyndgrupper var glasfragment, tegel, slagg, järn- och bronsföremål, flinta samt djurben.

Stratigrafisk analys

Vid den aktuella undersökningen, vilken utfördes som förundersökning i flera etapper, öppnades aldrig någon större sammanhängande yta utan endast flera mindre ytor. 14 stycken skilda ytor med 10-20 meters mellanrum. De urskiljbara kulturlagren i de skilda schakten kunde alltså inte direkt kopplas till varandra med lagerkopplingar. Utan en eventuell samtidighet kunde avgöras med en bedömning antal lager i profilen, lagrens tjocklek, karaktär och relation till steril nivå samt daterande fynd eller ¹⁴C-prov i lagren.

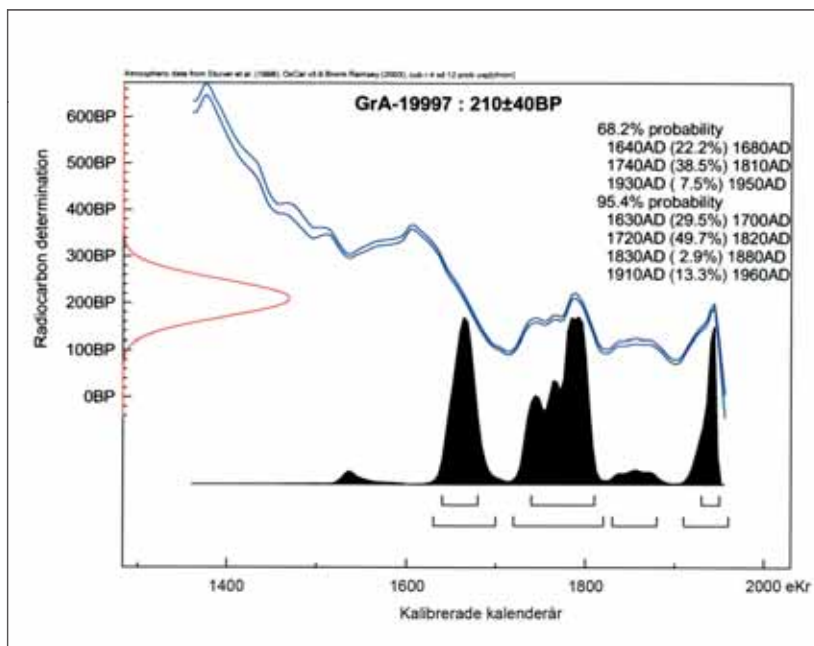
Som ett första steg i den stratigrafiska analysen renritades profiluppmätningarna digitalt som linjer och polygoner, där lagren försågs med skrafferingar. Lagren försågs även med nummer som refererade till en textbeskrivning. Samtliga renritade profiler presenteras i denna rapport i skala 1:40.

Eftersom profilerna är nyckeln till undersökningens hela stratigrafi, är det av största vikt att vid den stratigrafiska analysen kunna koppla alla dokumenterade lager på planritningarna till lagren på profilritningarna. På så sätt blir profilritningarna stommen eller regelverket i dokumentationen, dit alla konstruktioner, kulturlager, föremål, ben samt prover kan föras.

Nästa steg i analysen var att registrera samliga föremål i en databas samtidigt som parallellt till dessa söktes i litteratur och andra databaser. De identifierade och typologiskt daterade föremålen ligger tillsammans med resultaten från ¹⁴C-analyserna till grund för dateringen av lagren. Se kapitlet *Fyndmaterial* och *¹⁴C-analys* i denna rapport.

Etapp 1 av undersökningen omfattade schakt 1-10, varav schakt 1-9 undersöktes stratigrafiskt ner till steril nivå samt schakt 10, vilken undersöktes som öppet schakt och dokumenterades enbart på profiluppmätning. Schakt 1-9 var cirka 1,5x1,5 meter stora och 0,8-1,8 meter djupa. Schakt 10 var 1,5x7 meter i ytan och 1,1 meter djupt. De bevarade kulturlagren var 0,3-0,6 meter tjocka och bestod i de flesta fall av grå till brun kulturjord med inblandning av grus, tegelkross, keramik och djurben. Inga anläggningar eller spår av byggnader påträffades.

I Etapp 2 placerades sju stycken längre schakt i det område där bostadshusen planerades att byggas. Undersökningen omfattade schakt 11-17, som alla var 1,5 meter breda men med varierande längder mellan 1,5-37 meter. Schaktdjupen varierade mellan 0,6-2,1 meter under dagens markyta. De bevarade kulturlagren

Figur 11. Resultatet av ^{14}C -analysen tillsammans med den typologiska bedömningen av fyndmaterialet från undersökningen, gav att den äldsta lagren på platsen kunde dateras till 1600-tal.

var mellan 0,3-1,3 meter tjocka och bestod av allt ifrån mörkgrå fet kulturjord med djurben till torrare lager med inblandning av grus, tegelkross eller rena lerlager.

För närmare beskrivning av lagrens tjocklek och innehåll i de olika schakten, se bilaga 5 Profiler.

Endast i ett av schakten påträffades en anläggning (A1), i form av en stenläggning (schakt 12, lager 3, 3,9-4,9 meter). I schaktet, som låg i den östligaste delen av undersökningsområdet, framkom ett mindre parti av en stenläggning, vilken tolkades som en del av äldre gatuläggning. Vid en av de tidigare undersökningarna år 1986, påträffades ett mindre parti av en stenläggning i den västra delen av kvarteret Varmbadet. Ovanpå stenläggningen fanns några skärvor av så kallat yngre rödgods (BII:4), vilket ger en datering till nyare tid. Stenläggningen tolkades som en del av en äldre gata som tidigare löpt mitt genom kvarteret, parallellt med Repslagaregatan och Prästgatan. Det är något oklart om stenläggningen verkligen hör från den gata som syns på den äldsta stadskartan från år 1665 (figur 5). I samband med upprättandet av det stadsarkeologiska registret för Nyköping, där samtliga kända arkeologiska undersökningar lades in på dagens stadsplan, gjordes en rektifiering av Nyköpings äldsta stadsplan. Kartan, Charta och Grundritning öfver Nykiöping före och efter branden 1665, rektifierades mot dagens kvartersindelning. Av denna sammanställning framgår att de båda stenläggningarna, dels den från 1986 års undersökning, dels den från den aktuella undersökningen, ligger 20-30 meter norr om den nämnda äldre

gatan genom kvarteret. En alternativ tolkning skulle kunna vara att det istället rör sig om delar av stenlagda gårdar på olika tomter.

^{14}C -analys

Ett prov för ^{14}C -analys skickades från den aktuella undersökningen. Provet bestod av ett djurbensfragment insamlat ur ett stratigrafiskt väl avgränsat lager i en stående profil. Lager 2 ur profilen i schakt 16, där de tjockaste lagren inom hela undersökningsytan framkom. Preliminärt antogs proven härröra från nyare tid. Ovan redovisas analysresultatet i form av kalibrerade kalenderår en graf (figur 11).

Den kalibrerade värdena för analysresultatet, visade en kurva med en svag topp vid 1500-talet samt tre tydliga toppar. En vid mitten av 1600-talet, en vid början av 1700-talet fram till början av 1800-talet och en vid mitten av 1900-talet. Se även Bilaga 4. ^{14}C -analys.

Med hänsyn till det typologiskt daterade fyndmaterialet och den entydiga kulturlagerbilden som kunde dokumenteras i profilen där provet togs, så är det endast den första tydliga toppen i denna kurva som kan komma i fråga. Det vill säga resultatet av ^{14}C -analysen tolkas som en datering av det understa kulturlagret i profil 16 till mitten 1600-talet.

Miljöarkeologisk analys

Ett jordprov skickades för en miljöarkeologisk analys. Provet samlades in från lager 2 ur profilen i schakt 16. (Miljöarkeologisk analys Bilaga 3). Analysen omfattade

både makrofossil för artbestämning av förekommande växter och djur, samt en markkemisk analys. Syftet med analysen var att eventuellt ge svar på följande frågor rörande miljön och lagrens uppkomst på platsen:

- Har ytan varit odlad som till exempel en så kallad kålgård med odlingar.
- Är jorden kraftigt omrörd som vid odlig eller består lagret av successivt avsatt kulturjord?
- Består jorden av mycket köksavfall?
- Har ytan varit smutsig, det vill säga finns det mycket fluglarver i jorden?
- I lagret påträffades relativt mycket krossad masungslagg. Finns det förhöjda värden av näringsämnen i jorden?

Resultatet av analysen gav att det organiska materialet i provet var dåligt bevarat. Miljön hade varit torr och utsatt för stor syretillförsel, samtidigt som lagerväxten varit långsam.

I provet påträffades växtmaterial i form av träkol från lövträd, Målla och Fläder. Av insekter fanns enstaka fragment av Vivlar och Öronvivlar. Endast enstaka pollen fanns bevarade. Mållan indikerar näringsrik och omrörd jord. Fröet från fläder kommer sannolikt från en trädgårdsbuske i närheten. Spåren efter insekter var mycket sparsamma och fragmentariska och säger inte så mycket om miljön. Som larver är Vivlar grävande och lever på rötter. Mängden pollen var alltför liten för att räcka till en meningsfull analys.

Den markkemiska analysen av jordprovet visade att en relativt liten mängd organiskt material hade tillförts jorden, alternativt att det organiska materialet hunnit omsättas/mineraliseras. Vidare visade mätvärdena att de fosfater som fanns i jorden inte härörde från gödsel, utan snarast från hushållsavfall som till stor del brutits ner.

Växtmaterialet var alltför dåligt bevarat för att avgöra vilken typ av odling som förekommit på platsen. Sannolikt har man tillfört hushållsavfall till platsen

Fyndmaterial

Vid den arkeologiska förundersökningens tre etapper framkom sammanlagt ca 1000 fynd fördelade på 248 fyndposter, inklusive djurbensfragmenten. Därav utgjordes ca 600 av föremål fördelade på 235 poster. Samtliga föremål och ben är registrerade i en databas. Föremålen representeras av materialgrupperna, keramik, tegel, koppar, järn, glas, slagg och flinta (bilaga 5, Fyndregister).

För tydlighetens skull kommer föremålen från etapp 1-3 att behandlas tillsammans under denna rubrik.

En del av föremål var typiska för vissa funktioner eller hade samband med speciella sociala miljöer. Därför kommer ett urval att närmare kommenteras här nedan.

Keramiskärvor

Keramik är den största föremålsgruppen från undersökningen, består av *stengods* (CII), *yngre rödgods* (BII:4), *porslin* samt *fajans*. Denna grupp kan som helhet dateras till *nyare tid*, 1500- till 1700-tal. Enstaka skärvor är av yngre datum. Skaften från trebensgrytor av yngre rödgods kunde med ledning av formen, dateras till tiden 1600- till 1700-tal (figur 12). Keramikkarlen består till ungefär lika delar så kallad kökskeramik som bordskeramik. Det vill säga grytor och krusor som hör till matens tillagning, respektive fat, kannor, krus, med mera som hör till till bordets dukning (jämför Elfwendahl 1999). Bland stengodset och fajansen är bordskeramik, i form av fat, krus och kannor den vanligaste formen.

Kakel

Ett tiotal av fynden var fragment av kakel från kalkelugnar. Några skärvor av den äldre typen drejat pottkakel som kan ha medeltida datering. De flesta dock av typen rumpkakel med grön glaserad utsida. En av skärvorna var en skärva svartglaserad, så kallat Hertig Karlskakel, vilket brukar dateras till sent 1500-tal till 1600-tal.

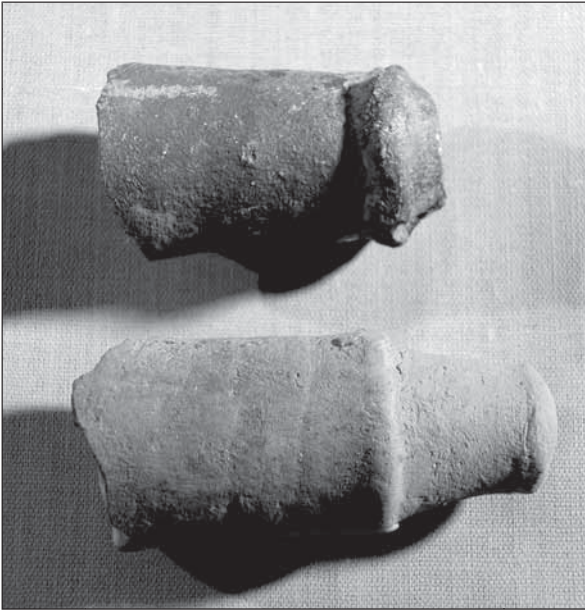
Kritpipor

En relativt stor del av fyndmaterialet bestod av fragment av så kallade kritpipor. Tobakspipor av vitt lergods. Totalt påträffades 89 fragment, fördelat på 33 fyndposter, av vilka de flesta var delar av skaft. Därav hade tio stycken stämplare på klacken eller på sidan av piphuvudet. Sex av dem kunde bestämmas till ursprungsland eller en känd verkstad samt tillverkningsperiod. Analysen gjordes av Arne Åkerhagen (Åkerhagen 2003), som med ledning av översända bilder och beskrivningar, stött till tjänst med detta (figur 13 och 14).

F nr 44 och 67: Piporna bedömdes vara av holländskt ursprung och tillverkade under 1730-1740-talet. Nummer 67 är av polerad typ och kan möjligen vara lite yngre, men inte senare än år 1745. Klackmärket tyder på samma tillverkare. Prickramen sattes ofta dit på senare versioner av ett klackmärke. Båda piporna, liksom övriga holländska pipor från undersökningen, saknar den typiska Goudamärkningen på klackens sidor varför de är från tiden före år 1749.

F nr 73. Pipan som har ett klackmärke i form av *Tudorros* är holländsk tillverknings från mitten av 1600-talet.

F nr 117: Pipan är tillverkad i Sverige av Emanuel Eld år 1761-67 (figur 14).

Figur 12. Två fragment av rörskaft till trebensgrytor av godstypen yngre rödgods. Skaften är drejade och med ledning av formen på skaftens avslutning kan de dateras till perioden 1600-1700-tal. Skala 1:1. Foto: Björn Pettersson, Sörmlands museum.

Figur 12. Kritpipan med fyndnummer 73 från undersökningen, har ett klackmärke i form av Tudorros. Storleken och formen på piphuvudet tillsammans med stämpeln på klacken, visar att den är tillverkad i Holland vid mitten av 1600-talet. Skala 2:1. Foto: Björn Pettersson, Sörmlands museum.

F nr 118: Pipan är av engelsk eller svensk tillverkning och dateras till 1700-talets mitt. Varken Arne Åkerhagen eller hans holländske kollega hade tidigare sett detta märke, vilket kan tyda på svensk tillverkning.

F nr 119, 120, 121 och 141: Dessa pipor är alla av 1700-talstyp, men kan för närvarande inte bestämmas närmare än så.

F nr 173: Pipan med frontstämpel *AFR*, är tillverkad av Daniel Almqvist år 1752-60. *AFR* står för *Adolf Fredricus Rex*, vilken regerade under åren 1751-71 (figur 16).

Bruket att i Sverige röka tobak i pipa spreds med hemvändande sjömän och soldater från 30-åriga kriget i början av 1600-talet. Denna sed förankrades snabbt i alla samhällsskikt. Namnet kritpipa har egentligen inget med materialet i pipan att göra utan beskriver endast ett utseende. Begreppet kritpipa dyker upp först då denna typ av pipa är på väg att komma ur bruk. Pipan är istället tillverkad av en vitbrännande lergodslera, ett keramiskt material. I början av 1600-talet tillverkades kritpiporna för hand av krukmakare och var relativt små och enkla. Med tiden förfinades tekniken och piporna tillverkades i ler- eller mässingsformar och processen blev mer komplicerad och utfördes av speciella pipmakare. De första tillverkarna i Sverige skall enligt vissa

uppgifter vara de båda holländarna Johan Fofke och Johan Wisbeck som fick privilegier för tillverkning så tidigt som 1652 (Bonds 1977, s 33-36).

Det tog ungefär en vecka innan pipan var färdig att försäljas i bod (Ljung och Nelson 1985, s 85ff).

Eftersom kritpipan var en skör produkt och säkerligen snabbt gick sönder, kan den betraktas som en tidig slit- och slängvara.

Tegel

F nr 12. Ett fragment av enkupigt vingtegel stämplat med ett understruket "A" med rundade hörn, påträffades vid undersökningen. Denna bomärkesliknande stämpel kan härledas till ett tegelbruk i Lübecktrakten vid namn Städtische Bauhof, anlagt omkring 1660. Tegel med denna stämpel har tidigare påträffats i Nyköping samt Svärta och Grödinge socknar (Geber 1986, s 182 & Hedenstedt 2003).

Märkningen av takteglet skedde oftast med stämpling och då på klackens sida. Tegel märkta med en till tre bokstäver hänvisar oftast till tegelbruk eller till en kombination av ägare/arendator och tegelbruk. Bomärken tycks mest förkomma på importerat taktegel, främst det från Tyskland. Taktegel från fem till sex olika tegelbruk i Lübecktrakten har påträffats i Södermanlands län (Geber 1986, s 171f).

Figur 13. Stämplor på kritpipor som påträffats vid den aktuella undersökningen i kvarteret Varmbadet. De två övre raderna visar stämplor på pipornas klackar (skala: 3:1), medan den undre raden visar stämplor på sidan av piphuvudet (skala 2:1). Siffrorna anger fyndnummer. Teckning: Björn Pettersson, Sörmlands museum.

Figur 14. Pipa med fyndnummer 117 från undersökningen i kvarteret Varmbadet. En så kallad Riksvapenpipa, tillverkad av Emanuel Eld i Stockholm vid 1760-talet. Skala 2:1. Foto: Björn Pettersson, Sörmlands museum.

Järn

Järföremålen består till största delen av spik, följt av hästkosöm samt enstaka föremål som låsdelar, eggverktyg, vred, spänne samt skrotbitar.

Slagg

Totalt samlades ca 16 kilo slagg från undersökningen, därav en ursprungligen 0,4 meter stor halvklotformad slaggklump, troligtvis från botten av en masugn. Den övriga slaggen utgjordes av både smidesslagg och mindre bitar av masugnsslagg.

Glas

Bland glasmaterialen fanns både fönsterglas och glasbägare. Tre av glasskärvorna, fyndnummer 45, 231 och 242, var fragment av bägare av grönt glas, kända som *Hertig Karlsglas*. En typ av glas som tidigare påträffats i stor mängd vid inom Nyköpingshusområdet. Fynden är gjorda i den aktuella undersökningens östra del, i schakten 11, 16 och 17. Det innebär att glasskärvorna påträffats på rådmannen Peder Carlssons tomt samt på Skolmästartomten, enligt 1600-talets jordeboksprotokoll.

Vid en jämförelse med formen på glasfragmentet och formen på de olika bägarmodellerna som ingår i Hertig Karlsservisen, så bör skärvorna ursprungligen ha tillhört bägaretyperna *Spechter* och *vinglas*.

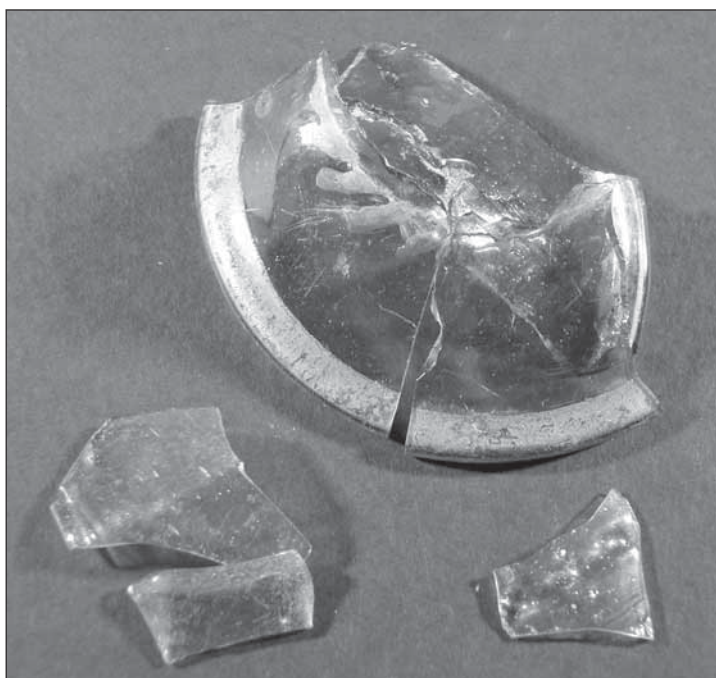
Vid tidigare undersökningar i Nyköping, särskilt inom Nyköpingshusområdet, har stora mängder skärvor av grönt *Hertig Karlsglas* påträffats. Bland annat vid Sven T. Kjellbergs och Thomas Billigs undersökningar av Nyköpingshus åren 1921-22 respektive 1971-72. Flera av dessa skärvor har genom sigillstämplor märkta "CM", kunnat dateras till 1580-talet. I bevarade räkenskaper har två glasblåsare kunnat knytas till denna tillverkning i Nyköping. *Petter Keller* år 1581 och *Glasmakare Sylvester* år 1583. I materialet kan man utläsa att tre huvudtyper av bägare tillverkats vid hertigens glasbruk. Den höga *Humpenbägaren* med glaslock och slät utsida utan dekor. Den höga smala *Spechteren* med en dekor av bårder med horisontella förtjockningar av rektangulär form. Den tredje typen är ett vinglas med cuppa och balusterformat ben på en konformad fot (Järlgren 1980, s. 117).

Skärvor av formblåst ornamentik lik den som finns på "Hertig Karls servis" från Nyköpingshus är inte ovanliga i Stockholm. Glasen förekommer i olika gröna nyanser men även i klarglas (Henricson, L. G. 2002, s 228ff).

Det var i Stockholm under 1550-talets mitt, som en italienare vid namn Andrea Niequedo började blåsa glas av venetiansk typ. Denna verksamhet har emellertid endast lämnat spår i arkiven. I Nyköping finns den första glastillverkning som lämnat föremål kvar ännu i våra dagar. Vid restaureringen av Nyköpingshus omkring år 1930, framkom ett stort antal fragment av glasbägare som tillverkats på initiativ av hertig Karl 1560-1600. I Europa förkom vid denna tid glastillverkning av två typer. Den tekniskt mer högtstående *venetianska* typen och den mer rustika så kallade *Waldgläser*. Den venetianska typen känns igen på det tunna färglösa och klara godset, medan Waldgläser-typen beroende på järnhaltiga föroreningar har en mer grön eller brun ton. Stockholm företrädde alltså den sydeuropeiska metoden medan Nyköping representerade den mindre raffinerade ej avfärgade produktionen i Centraleuropa. Efter besittningstagandet av sitt hertigdöme började Hertig Karl, intressera sig för sitt Nyköpingshus, dit han kallade hantverkare av alla slag. Strax efter att han ingått äktenskap med Maria av Pfalz, började han även med glastillverkning. Det är "Petter Keller glasmatcher" som från år 1581 står för glasblåsningen i Nyköping. Från år 1592 finns en leveransförteckning bevarad i vilken framgår att flera olika sorters glas tillverkades vid denna glashytta. Flera av de glasfragment som påträffades vid undersökningarna i Nyköpingshus under 1930-talet har rekonstruerats. Det som är typiskt för det södermanländska glaset är ytorneringen, som består av bårder med horisontella förtjockningar av rektangulär form. Glas med denna dekor framställs genom att glasmassan blåses i en så

kallad reffelform (Seitz, H. 1947, s 23ff). Under hösten år 2002 genomfördes en mindre forskningsundersökning i Sörmlands museums regi, av glashyttelämningar vid gården Stora Glashyttan i Bergshammars socken utanför Nyköping. Lämningarna är troligen identiska med den glashytta som nämns i skriftligt material från 1580-talet, där Karls glasservis tillverkades. Vid undersökningen, som främst omfattade inventering och dokumentation av redan öppnade schakt, påträffades bland annat rester efter två ugnar, kulturlager, ett fragment av Hertig Karlsglas samt glasslagg och deglar. Platsen är mycket välbevarad och utgör ett intressant studieobjekt av Vasatidens glashantverk (Skyllberg 2003).

Passglas. Ytterligare en typ av glasbägare påträffades vid undersökningen i kvarteret Varmbadet. Två skärvor av så kallat *Passglas*. Båda skärvorna har ursprungligen hört till åttkantiga glas, F nr 13 och 187. Detta är det dominerande ölglas i Sverige under Renässans och tidig Barock. Trots att de var vanligt förekommande har inget komplett glas påträffats inom Skandinavien. Glaset gick laget runt och traditionen medgav att det därefter slogs sönder. Typen har påträffats både i slottsmiljö och i enklare stadsmiljö och torde vara synonymt med dryckeskultur i Sverige under perioden. Glaset tycks förekomma sporadiskt från början av 1500-talet men får sitt genombrott under seklets senare del. Efter 1650-talet minskar dess popularitet för att under 1600-talets slut och 1700-talets början helt försvinna (Henricson, L. G. 2002, s 230ff).

Figur 15. Skärvor från glasbägare av grönt glas. Nere till vänster, två skärvor från passglas. Till höger och i den övre delen av bilden, skärvor från bägare av typen Hertig Karlsglas. Foto: Björn Petersson, Sörmlands museum.

Etapp 3

Syfte

Syftet med etapp 3 av den arkeologiska förundersökningen var att fastställa om det fanns bevarade äldre lämningar inom det av länsstyrelsens angivna undersökningsområdet, i denna del av Nyköpings gamla stadsområde, 231:1. Med äldre lämningar menas husgrunder, stenläggningar eller andra fasta konstruktioner från medeltid eller nyare tid. Se schakt 18, figur 9.

Resultatet från den arkeologiska förundersökningen skulle utgöra ett underlag för länsstyrelsen vidare handläggning av ärendet.

Metod

Vid etapp 3 undersöktes inte lagren stratigrafiskt, utan undersökningen utfördes enbart som en övervakning av maskinschaktningen, insamling av ett urval daterande lösfynd samt inmätning av den schaktade ytan.

Resultat

Totalt schaktövervakades en yta av drygt 400 m², varav ca 260 m² bedömdes utgöra kulturlager. Inga konstruktioner påträffades vid denna etapp. Det tillvaratagna fyndmaterialet var av samma karaktär som vid de två föregående etapperna av undersökningen.

Fyndmaterial

Fyndmaterialet från etapp 3 utgjordes av 26 föremål fördelade på 15 fyndposter, där samtliga utgjordes av keramik insamlad vid schaktövervakning som lösfynd. Fyndmaterialet från denna etapp beskrivs i kapitlet *Fyndmaterial* för etapp 1 och 2, tidigare i denna rapport. Se även *Bilaga 2. Fyndregister*.

Avslutande diskussion och tolkning

På grund av få lager och avsaknaden av konstruktioner kunde de undersökta kulturlagren i kvarteret Varmbadet, endast studeras som en heltäckande fas. Lokalt kunde dock materialet delas upp i flera faser. Kulturlagrets tjocklek varierade mellan 0,3-1,3 meter och var fördelade på ett och ställvis upp till tre tunnare lager på varandra. Detta tidsintervall motsvarar nyare tid, det vill säga 1500-tal fram till 1800-tal, där tyngdpunkten ligger i perioden 1600- och 1700-talet. Ytterligare en anledning till att någon indelning av material i faser inte kunde göras, berodde på att undersökningen inte utfördes inom en sammanhängande yta, utan endast som spridda schakt. Inte heller det daterande fyndmaterialet spidning i lagren, visar på tydliga tidsgränser i stratigrafin. En orsak till detta kan vara att kulturjor-

den i kvarteret till stor del har blivit omörd genom odling.

Ett av de intressantaste resultaten från undersökningen ligger istället i den horisontella spridningen av de olika föremålen inom ytan. De materialgrupper som studerats är framförallt keramiken, som till stor del består av så kallat yngre rödgods (BII:4). Andra material som kommenteras i texten är glasbägare, kritpipor samt slagg.

Miljöarkeologisk analys

Resultaten från den miljöarkeologiska analysen berättade att miljön hade varit torr och jorden utsatts för stor syretillförsel, samtidigt som lagertillväxten varit långsam. I provet fanns spår av målla, fläder och någon typ av lövträd. Av insekter fanns endast enstaka fragment av vivlar och öronvivlar. Mållan indikerar näringsrik och omörd jord och fröet från fläder betyder att det stått en fläderbuske, sannolikt en trädgårdsväxt, i närheten. Vivlar är som larver grävande och lever på rötter. Pollenmängden var alltför liten för att räcka till en analys. Den markkemiska analysen visade att de fosfater som finns i jorden inte hör från gödsel, utan snarast från hushållsavfall som till stor del brutits ner. Sannolikt har man alltså deponerat hushållsavfall inom tomterna som sedan blivit omörd. Däremot gick det genom analysen inte att avgöra vilken typ av odling som förekommit på platsen.

¹⁴C-analys

Den kalibrerade värdena för analysresultatet, visade en kurva med fyra toppar. En svag topp vid 1500-talet, en vid mitten av 1600-talet, en vid början av 1700-talet fram till början av 1800-talet samt en vid mitten av 1900-talet. Se även Bilaga 4. ¹⁴C-analys. Med hänsyn till det typologiskt daterade fyndmaterialet och den entydiga kulturlagerbilden, så var det endast den första tydliga toppen i denna kurva som kunde komma i fråga. Det vill säga resultatet av ¹⁴C-analysen tolkas som en datering av det understa kulturlagret i profil 16 till mitten 1600-talet.

Arkivmaterial

Tack vare den geometriska jordeboken för Nyköping, åren 1672, 1674 och 1696, vet vi vilka tomtägarna var i kvarteret Varmbadet vid denna tid. Kvarteret benämndes då 3:e kvarteret 7:e stocken och bestod av 17 tomter. Inom den undersökta ytan av kvarteret finns ett flertal yrkesgrupper representerade, bland annat en skräddare, en sågare, en dräng, en brukskarl, en garvare samt en rådman. Dessutom finns beteckningen *Skolmestargården* på en av gårdarna, utan att namnet på någon person nämns. Enligt jordeboken är tomt 16 och 17 obebygda och nyttjas endast som trädgårdar. Ägaren till tomt 17 är rådmannen *Peder Carlson*, vilken ägde ytterligare en tomt i den östra delen av nuvarande kvar-

teret Residenset strax norr om Stora torget. Där har han även haft sin bostad.

Av jordeboksanteckningarna framgår att de övriga femton tomterna är bebyggda. Man vet dock inte var inom tomterna byggnaderna legat, men med paralleller till 1888 års stadskarta så bör de flesta byggnaderna leget i direkt anslutning till omgivande gator. Under perioden 1960- till 1990-talet revs bebyggelsen inom den del av kvateret som undersökningen omfattar.

Keramik och glas

För att eventuellt kunna se sociala skillnader mellan tomterna i kvarteret Varmbadet, har en studie av ett urval fynd gjorts. Fynden har kopplats till tomterna med de kända tomtägarna i kvateret under slutet av 1600-talet. Med ledning av yrke och samhällsställning delas tomtägarna in i tre grupper. Tomt 17 som ägs av *Rådman Peder Carlsson* i en grupp, tomt 12 som benämns *Skolmästargården* i en grupp, samt en tredje grupp som innehåller de övriga sex tomterna inom undersökningsområdet. Denna tredje gruppen tomtägare består av de ovan angivna yrkesgrupper (figur 7). Anledningen till denna indelning är att man eventuellt skulle kunna förvänta sig att skillnader i yrke och samhällsställning skulle kunna speglas i fyndmaterialet inom tomterna.

En av de större svenska undersökningarna med material från nyare tid är kvarteret Biografen i den västra delen av Nyköpings gamla stadsområde (Andersson, Hållans & Persson 1990). Vid denna undersökning kunde åtta tomter från 1600- och 1700-talet identifieras, både i de skriftliga källorna och i det arkeologiska materialet på plats. I en artikel diskuteras det yngre rödgodsets spridning inom dessa tomter. Man antog att hushåll med hög socioekonomisk status borde ha en relativt större mängd bordskeramik än lågstatushushållen. Skillnaderna visade sig dock vara relativt små. De skillnader som fanns visade sig finnas mellan hushållen med den lägsta respektive den högsta socioekonomiska statusen. Mellan garvaren och bagaren. Där bagaren hade en mindre mängd bordskeramik än garvaren. Alltså blev resultatet av denna keramikstudie, det motsatta mot det förväntade.

Christina Rosén förklarar detta förhållande med att de mer välbärgade hushållen i högre grad skulle använda kärl av glas, tenn eller silver för dukningen, medan de fattigare hushållen fick nöja sig med kärl av keramik. Rosén har studerat förkomsten av yngre rödgoods från fyra olika socioekonomiska miljöer, där tre av miljöerna ligger på den Halländska landsbygden medan en ligger i staden. En backstuga, ett torp, en gård samt en del av ett kvarter i Halmstad stad. Vid studien visade det sig att de hushåll som hade lägst socioekonomisk status hade den relativt sett största mängden av såväl dekorerade som serveringskärl. Enligt bouppteckningar och

lagerlistor från denna tid framgår det att keramik var förhållandevis billigt. En förklaring till denna skillnad i fördelningen av keramik skulle kunna vara att de mer förmögna hushållen kunde uttrycka status med hjälp av andra kärltyper av som glas, stengods, fajans eller metall och att dekorerat rödgoods varit vanligare i hushåll som inte kunnat skaffa de dyrare kärlen. I de förmögna hushållen skulle man således ha haft enklare odekorerade keramikvärl i köket medan man dukade med de mer kostsamma kärlen av stengods, fajans, glas eller metall. I de fattigare hushållen hade man på samma sätt rödgoodskärl i köket medan man dukade med kärl av dekorerat rödgoods. En hög andel bords- och serveringskärl samt dekorerade kärl i yngre rödgoods skulle indikera ett hushåll med relativt låg ekonomisk status (Rosén 1995, s 25-37).

Under början och mitten av medeltiden har keramiska kärl varit ett komplement till kärl av andra material. Kärltyperna antyder att lokala seder och bruk ännu förekommer. Blyglaserade importerade kannor och tillbringare har varit avsedda att exponera social status vid en tidpunkt när keramiska kärl varit ovanliga. Från tiden runt 1300 uppträder grytan med tre ben, stekfat och droppfat vilka medger större kontroll över matens tillagningsprocess. Från mitten av 1300-talet får den importerade keramiken konkurrens av lokalt tillverkade metallkärl. Under 1400-talet förekommer allt färre keramiska kärl och under 1500-talet blir kärlen alltmer en konsumtionsartikel med uppgift att fylla såväl vardagliga som sociala behov. En ny kärltyp är fatet som visar på behovet av en individuell bordsplacering. En förändring mot allt fler kärltyper inträder strax efter 1600-talets mitt då blyglaserade kärlen blir då ett mindre kostsamt alternativ till metallkärl, som är gemensamt för flertalet (Elfwendahl 1999, s 132f).

Enligt det resonemang som Christina Rosén och Magnus Elfwendahl för, bör det alltså finnas en förhållandevis mindre mängd dekorerad bordskeramik och serveringskärl av yngre rödgoodstyp inom en tomt där ägaren tillhör ett högre samhällsskikt, än inom en tomt där ägaren tillhör ett lägre samhällsskikt. Om man förutsätter att ingen större skillnad råder mellan de olika samhällskiktens kökskeramikbestånd, bör skillnaden vara mätbar även för keramikgruppen yngre rödgoods (BII:4) som helhet. Även om tendensen då blir något mindre tydlig.

Med detta antagande gjordes en studie av det yngre rödgodsets spridning inom den aktuella undersökningen i kvarteret Varmbadet. Det visade sig då att inom rådmannens tomt fanns mindre än hälften så mycket yngre rödgoods, mätt i vikt per undersökt volym kulturlager, jämfört med de övriga tomterna i kvarteret.

Spridningen av glaskärl, i form av så kallade *Hertig Karlsglas* och *Passglas*, visar däremot på en tydlig

koncentration till Rådmannens och Skolmästarens tomter (figur 6 och 7).

Studien av det yngre rödgodsets och glasbägarnas spridning, bekräftar antagandet att det finns en samband mellan vissa fyndgrupper och tomtägarens socioekonomiska status.

Kritpipor

Ett relativt stort antal kritpipor påträffades vid 2001 års undersökning i kvarteret Varmbadet. Pipfynden kunde till övervägande del dateras till 1700-talet, medan en pipa kunde dateras till 1600-tal. Förutom graden av aktivitet och närvaro på platsen speglar detta troligen piprökningens utbredning under tidsperioden. Piporna är av holländsk och svensk tillverkning men i ett fall eventuellt av engelsk tillverkning. Pipfragmenten koncentrerar sig till de tomter som under slutet av 1600-talet tillhörde, rådman Peder Carlsson, Skolmästartomten samt till sågare Måns Peerson, senare brukskarl Petter Erson. För 1700-talet vet vi inte namnet på ägararna av dessa tomter, så inga slutsatser kan

göras angående skillnader mellan olika samhällsgrupper. Piprökningen var en allmänt utbredd företeelse, framförallt under 1700-talet.

Slagg

Någon smedja eller masugn är inte känd inom kvarteret Varmbadet. Däremot har slagglager tidigare påträffats i det närliggande kvarteret Sjösakvarnen på den östra sidan av ån. Denna slagg kan ha samband med S:t Anne masugn, som finns omnämnd som anlagd år 1594 (Skjällberg 2001, s 195). Angående slaggens spridning, inom undersökningsområdet, så finns en koncentration i den östra delen av kvarteret. Detta gäller både smides- och masugnsslagen. En speciell form av järnframställning som tillämpades i slutet av 1800-talet medförde en fosfatrik slaggprodukt kallad Thomasslagg. Efter finmalning av slaggen spreds detta mycket fosfatrika ämne ut över åkermarken som gödning (Cserhalmi 1997, s 143). Eventuellt kände man till detta fenomen redan tidigare, vilket kan förklara varför marken är så slaggrik just i detta område utan kända smedjor eller masugnar.

Kulturlagertjocklek

Samtliga schakt, utom den östra delen av schakt 12, har berört enbart odlad mark inom kvarteret. Det relativt stora fyndmaterialet härrör från avfall från respektive hushåll, som deponerats inom tomten. Vid en jämförelse mellan tomter i stadens utkant och mer centralt liggande stadsgårdar så kan en skillnad i kulturlagertjocklek iakttagas. Exempelvis har vid tidigare arkeologiska undersökningar kvarteret Rådhuset, i staden centrala del, uppmätts i genomsnitt 0,5 meter tjocka lagren från perioden nyare tid. Jämfört med lagren i kvarteret Varmbadet, vilka var i genomsnitt 0,7 meter tjocka. En förklaring till att kulturlagren från nyare tid kan vara tjockare i ett utkantområde än i de centrala delarna av staden, kan vara att man i viss utsträckning under denna tid börjat transporterat ut lager från stadskärnan till stadens utkanter. Både av hygieniska skäl och för att gödsla odlingar. Antagandet stöds av det finns kulturlager och föremål på de två obebyggda tomterna nummer 16 och 17, vilka inte varit bebyggda utan endast använts som trädgårdsland. Rådmannen hade sin bostad på en tomt mot den norra sidan av Stora torget och har uppenbarligen transporterat en del av gårdens hushållsavfall till odlingarna på sin tomt i kvarteret Varmbadet.

Figur 16. Pipa med fyndnummer 173 från undersökningen. Frontstämpeln AFR visar att den är tillverkad av Daniel Almqvist i Stockholm år 1752-60. AFR står för Adolf Fredricus Rex, vilken regerade under åren 1751-71. Skala 2:1. Foto: Björn Pettersson, Sörmlands museum.

Sammanfattning

Sektor arkeologi vid Sörmlands museum har under perioden 27/9-16/11 år 2001, utfört en arkeologisk förundersökning i kvarteret Varmbadet, inom Nyköpings gamla stadsområde, RAÄ 231. Undersökningen genomfördes med anledning av att Skanska Sverige AB Region Hus - Stockholm Syd planerade nybyggnation av bostadshus inom kvarteret.

Mellan åren 1977-1986 har fyra arkeologiska undersökningar utförts inom kvarteret Varmbadet. Undersökningarna var relativt små till ytan och av typen arkeologisk iakttagelse eller förundersökning och resulterade i enstaka iakttagelser av kulturlager daterade till nyare tid.

Kvarteret Varmbadet ligger i den norra utkanten av det som räknas som Nyköpings äldre stadskärna, norr om Nikolai kyrka och strax väster om ån. På stadens äldsta bevarade karta från år 1665, finns två olika stadsplaner utritade. En äldre oregelbunden plan från tiden före branden år 1665 och en yngre regelbunden rätvinklig plan, som staden var planerad efter återuppbyggnaden. Den äldre stadsplanen visar att en östvästlig och en nordsydlig gata löpt genom det som idag är kvarteret Varmbadet. Enligt den geometriska jordeboken från åren 1672, 1674 och 1696 har det, inom nuvarande Kv Varmbadet, funnits 17 olika tomter. Den aktuella undersökningen har enligt jordebokens numrering berört tomterna 3, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16 samt 17. Tomtägarna har varit hökare, skräddare, dödgrävare, änkor, mjölnardräng, sågare, brukskarlar, garvare samt en rådmann. Ytterligare en tomt benämns Skolmästargården. Två av tomterna har varit obebyggda och endast nyttjats som trädgårdsland, varav en har ägts av rådmannen *Peter Carlson*. Han ägde ytterligare en tomt strax norr om Stora torget, där han även hade sin gård. Av jordeboken framgår inte var inom tomterna det funnits bebyggelse, men med paralleller till 1888 års stadskarta så ligger de flesta byggnaderna i direkt anslutning till de omgivande gator. Under 1900-talet har stora delar av den bebyggelse som funnits inom kvarteret rivits.

Vid undersökningens etapp 1 och 2 öppnades totalt 17 spridda schakt, där de bevarade kulturlagren undersöktes och dokumenterades. Samtliga föremål samt allt benmaterial insamlades för senare registrering. Vid etapp 3 utfördes undersökningen endast som en schaktövervakning där ett urval daterande lösfynd insamlades. Kulturlagertjockleken varierade mellan 0,3 till 1,3 meter. Förutom en mindre yta av en stenläggning i det östligaste delen av undersökningen, så påträffades inga anläggningar eller spår av byggnader. Lagren bestod av hushållsavfall med inblandning av djurben samt föremål från perioden nyare tid. De mest förekommande fyndtyperna var keramik och kakel. Dessutom kan nämnas ett flertal fragment av kritpipor

med tillverkningsstämplar. Andra förekommande fynd var glasfragment, tegel, slagg, järn- och bronsföremål, flinta samt djurbensfragment. Däribland några skärvor så kallat passglas samt Hertig Karlsglas.

Den miljöarkeologiska analysen visade att miljön hade varit torr och att jorden utsatts för stor syretillförsel, samtidigt som lagertillväxten varit långsam. I provet fanns spår av målla, fläder och någon typ av lövträd. Av insekter fanns endast enstaka fragment av vivlar och öronvivlar. Mållan indikerar näringsrik och omörd jord. Den markkemiska analysen visade att kulturjorden till stor del hörde från hushållsavfall som deponerats inom tomterna. Däremot gick det inte att avgöra vilken typ av odling som förekommit på platsen.

Resultatet av ¹⁴C-analysen i kombination med den typologiska bedömningen av fyndmaterialet, daterade det uppskattningsvis äldsta kulturlagret på platsen till mitten av 1600-talet.

En studie av det yngre rödgodsets spridning inom den undersökta ytan, visade att det inom rådmannens tomt fanns förhållandevis mindre mängd keramik, jämfört med de övriga tomterna i kvarteret. Däremot var mängden skärvor av så kallade *Hertig Karlsglas* och *Passglas* större inom rådmannens tomt än inom de övriga tomterna. Detta bekräftar antagandet att det finns en samband mellan vissa fyndgrupper och tomtägarens ställning i samhället.

Den aktuella undersökningen har med undantag för den stenlagda ytan i det östligaste schaktet, enbart berört odlad mark. Det relativt stora fyndmaterialet tolkas härröra från hushållsavfall deponerat inom respektive tomt.

Med ledning av uppmätta kulturlagertjocklekar, vid arkeologiska undersökningar på tomter i stadens utkant och mer centralt liggande stadsgårdar, så kan man anta att hushållsavfall i viss utsträckning har transporterats ut från stadskärnan för att gödsla odlingar i stadens utkant. Antagandet stöds av det finns kulturlager och föremål på de två obebyggda tomterna nummer 16 och 17, vilka inte varit bebyggda utan endast använts som trädgårdsland. Rådmannen hade sin bostad på en tomt mot den norra sidan av Stora torget och har uppenbarligen transporterat en del av gårdens hushållsavfall till odlingarna på sin tomt i kvarteret Varmbadet.

Vid denna undersökning har det varit möjligt att utan spår efter huskonstruktioner kunna koppla fyndmaterial till tomtägare, berätta något skillnader i hushållens ekonomi samt hur avfall deponerats under 1600- och 1700-talet.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Arkeologiska meddelanden 2006:14

Södermanlands museums dnr: KUS01312 samt KUS01422

Länsstyrelsens dnr: 431-7321-2001

Tid för undersökningen: 010927-011116

Personal: Björn Pettersson och Ingeborg Svensson

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige

9H3d Nyköping. Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Skala 1:10 000.

x6515300 y1569642 (SV)

Koordinatsystem: Rikets (RT90)

Höjdsystem: Nyk lokala

Utredningsområde: Extensivt; ca 500 m², Intensivt; 100 m².

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-248 förvaras vid Sörmlands museum i väntan på fyndfördelning

Referenser

Andersson, Carolina, Hållans, Ann-Marie & Persson, Boije. 1990. Biografen. *Ett 1600-1700-talskvarter i Nyköping. För- och delundersökning 1987. Slutundersökning i två etapper 1988 i kvarteret Biografen i Nyköping, Södermanland. RAÄ och SHM, Rapport UV 1990:1.* Stockholm.

Bonds, Gunvor 1977. Kritpipor från Ryssviken. I: *Fataburen 1977.* Nordiska museet. Stockholm.

Blomberg, Carl Gustav. 1973. Från lokal improvisation till till kunglig geometri. *Sörmlandsbygden 1973.* Nyköping.

Broberg, Birgitta. 1979. *Nyköping. Rapport Medeltidsstaden 13.* RAÄ och SHM. Stockholm.

Cserhalmi, Niklas, 1997. *Fårad mark. Handbok för tolkning av historiska kartor och landskap. Bygd och natur. Årgång 78 1997:6.* Lund.

Elfwendahl, Magnus. 1999. *Från skärva till kärl. Ett bidrag till vardagslivets historia i Uppsala.* Lund studies in medieval archaeology 22. Diss. Lunds universitet. Stockholm.

Geber, Stig. 1986. Taktegelstämplar i Södermanland. I: Harald Ottosson (red.). *Sörmlandsbygden. Södermanlands hembygdsförbunds årsbok 1986, femtiofjärde årgången.* Nyköping.

Henricson, Lars G. 2002. ”Drycke glass” i Stockholms jord från 1200-tal till 1900-tal. I: *Upptaget. Arkeologi i Stockholm inför 2000-talet.* Sankt Eriks årsbok 2002. Samfundet S:t Erik Stockholms stadsmuseum. Stockholms medeltidsmuseum. Stockholm.

Järlgren, Christer. 1980. Hertig Carls glas. I: *Sörmlandsbygden.* Sörmlands hembygdsförbunds årsbok 1980. Fyrtioåttonde årgången. Nyköping.

Lindhagen, G. 1975. *Nyköpings stadsplan till 1930.* Uppsats för 60 p i konstvetenskap vid Studieförbundet i Nyköping 1975.

Ljung, Jan-Åke och Nelsson, Per. 1985. Kritpipe-lagret hos ”Dufwenberg & Nordström, som hålla öppna Bodar uppå Södermalms torg”. Ett stadsarkeologiskt fynd. I: *Stadsvandringar 8. Stockholms Stadsmuseum 1985.* Stockholm.

Lovén, Christian. 1996. *Borgar och befästningar i det medeltida Sverige.* KVHAA. Diss. Uppsala universitet. Stockholm.

Nordeman, Kjell & Douglas, Marietta. 1987. Nyköping. I: *7000 år på 20 år. Arkeologiska undersökningar i Mellansverige.* Red. Tiiu Andræ et al. RAÄ. Stockholm.

Pettersson, Björn. 2004. *Stadsarkeologiskt register. Medeltid-nyare tid. RAÄ231, Nikolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Förstudie.* Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2004:05. Nyköping.

Rosén, Christina. 1995. Keramik som kulturell spegel. Yngre rödgods i olika miljöer ca 1550-1850. I: *Medeltidsarkeologisk tidskrift. META 95:3.* Red. Peter Carelli et al. Lund.

Skyllberg, Eva. 2003. *Glasbrukslämningar vid Stora Glashyttan.* RAÄ 99, Stora Marsäng 1:3, Bergshammars socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Sörmlands museum, *Arkeologiska meddelanden 2003:12.* Nyköping.

Brev

Åkerhagen, Arne. 2003. Brevsvar från Arne Åkerhagen, Tobaksmuseet, 21-25 mars 2003.

Hedenstedt, Karin. 2003. Brevsvar från Karin Hedenstedt, Hedenstedt AB, våren 2003.

Arkiv

Sörmlands museums arkiv (SMA)

Den geometriska jordebokens synprotokoll för åren 1672, 1674 samt 1696. Sörmlands museums arkiv.

Kartor

Charta och Grundritning öfver Nykiöping före och efter branden 1665. Upprättad år 1674 av Henrik De la vallé.

Geometrisk jordebok 1674. Nyköpings stadsarkiv.

Bildarkiv

PB 492-01. År 1969. Fotograf okänd.

PB 493-01. År 1969. Fotograf okänd.

Bilagor

1. Anläggningsbeskrivning

ANLÄGGNING 1, Stenläggning

Storlek: 0,5 x 1,5 m

Djup: 0,20 m

Belägenhet: Schakt 12.

x6515396 y1569725 z (RT90)+11,00 möh (Nyk lokala)

Anläggningen syntes som en rest av en stenläggning i plan. Flera tätt liggande stenar i ytan, 0,10-0,30 meter stora. Anläggningen påträffades 0,5 meter under dagens makyta. Fynd av kritpipor, keramik (BII:4, CII, fajans), fönsterglas, bältespanne, fönsterhake, låsdetalj, spik, slagg, bössflinta, rumpkakel och djurben kunde knytas till lagret. Med hjälp av föremålstypologier kunde lagret dateras till tiden 1600-tal till slutet av 1700-talet. Det yngsta daterade föremålet var ett kritpipshuvud tillverkat av Emanuel Eldh åren 1760-1767. Anläggningen tolkades som en rest efter en gårdsläggning.

2. Fyndregister

Fnr:	Schakt	Löpmeter	Proffillager	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt (g)	Datering	Anmärkning
1	1		2	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Bily	1	4		KUS01312
2	1		2	Keramik	Kärl	Fat	Mynning	Bily	1	4		KUS01312
3	1		2	Keramik	Kärl	Fat		Bily	4	20		KUS01312
4	1		2	Keramik	Kärl	Krus	Skuldra	CII	1	34		KUS01312
5	1		2	Järn	Fragment				1	56		KUS01312
6	1		1	Slagg	Skälla	Smidesslagg			1	1810		KUS01312
7	1		3	Keramik	Kärl	Kruka		Bily	1	10		KUS01312
8	2		2	Keramik	Kärl			Bily	1	1		KUS01312
9	3		2	Keramik	Kärl	Kruka	Skulda	Bily	1	26		KUS01312
10	3		2	Keramik	Kärl	Fat		Bily	1	16		KUS01312
11	3		2	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	1	4		KUS01312
12	4		2	Tegel	Taktegel				1	262	1600-1700-t	KUS01312, Bruksstämpel: "A", Städtische Bauhof, Lübeck
13	4		2	Glas	Kärl	Passglas	Mynning		1	2	1500-1600-t	KUS01312
14	4		2	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	2	6	1600-1700-t	KUS01312, Dekor på skaftet
15	4		2	Keramik	Kakel	Pottkakel			1	44	1400-1500-t	KUS01312, Grön glasyr på insidan
16	4		2	Keramik	Kärl	Gryta	Ben	Bily	3	106		KUS01312
17	4		2	Keramik	Kärl	Fat		Bily	5	24		KUS01312
18	4		2	Keramik	Kärl	Kruka	Mynning	Bily	2	10		KUS01312
19	4		3	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Bily	1	12		KUS01312
20	4		3	Glas	Fönster				1	2	1800-1900-t	KUS01312
21	4		3	Keramik	Kärl	Kruka	Mynning	Bily	1	32	1800-1900-t	KUS01312
22	4		3	Keramik	Kärl	Fat	Mynning	Porslin	1	14	1800-1900-t	KUS01312
23	4		3	Järn	Vred				1	210		KUS01312, Vred till spjäll
24	6		3	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	1	6	1600-1700-t	KUS01312
25	6		3	Keramik	Kärl	Fat	Mynning	Fajans	1	2		KUS01312
26	6		3	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Bily	2	38		KUS01312
27	7		2	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Bily	1	4		KUS01312
28	7		2	Keramik	Kärl				10	26		KUS01312
29	7		2	Keramik	Kärl	Gryta	Ben	Bily	1	56		KUS01312
30	18		2	Keramik	Kärl	Fat			17	506		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
31	18		3	Keramik	Kärl	Gryta	Ben	Bily	6	260		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
32	18		3	Keramik	Kärl	Gryta	Skaft	Bily	1	38		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
33	18		3	Keramik	Kärl	Gryta	Mynning	Bily	1	26		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
34	18		2	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Bily	1	6		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
35	18		3	Keramik	Kakel				1	10		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd. Grön glasyr
36	18		3	Keramik	Kakel	Pottkakel			1	50	1400-1500-t	KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
37	18		3	Keramik	Kakel	Rumpkakel			1	10	1500-1600-t	KUS01422, Etapp 3. Lösfynd. Svart glasyr
38	18		3	Keramik	Kakel	Rumpkakel			1	38		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
39	18		3	Keramik	Kärl		Öra	Bily	1	58		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd

Fnr:	Schakt	Löpmeter	Profillager	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt (g)	Datering	Anmärkning
40	18			Keramik	Kärl	Skål		Billy	4	240		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
41	18			Keramik	Kärl	Fat		Fajans	2	8		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
42	18			Keramik	Kärl			CII	1	10		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
43	18			Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	3	12		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
44	18			Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	8		KUS01422, Etapp 3. Lösfynd
45	11	0-2	2	Glas	Kärl	Hertig Karlsglas	Fot		3	16	1500-1600-t	KUS01312
46	11	0-2	2	Glas	Fönster				3	4		KUS01312
47	11	0-2	2	Glas	Butelj				1	14		KUS01312
48	11	0-2	2	Keramik	Kärl	Fat		Billy	1	12		KUS01312
49	11	0-2	2	Keramik	Kärl	Kruka	Mynning	Billy	2	12		KUS01312
50	11	0-2	2	Keramik	Kärl			Billy	9	18		KUS01312
51	11	0-2	2	Keramik	Kärl		Hänkel	Billy	2	14		KUS01312
52	11	0-2	2	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Billy	2	10		KUS01312
53	11	0-2	2	Slagg	Slagg	Masugn			1	14		KUS01312
54	11	0-2	2	Ben	Djurben				>20	24		KUS01312
55	11	0-2	2	Järn	Spik				4	42		KUS01312
56	11	4-8	2	Glas	Butelj				3	24		KUS01312
57	11	4-8	2	Glas	Fönster				>20	40		KUS01312
58	11	4-8	2	Keramik	Kärl			Porslin	2	4		KUS01312
59	11	4-8	2	Keramik	Kärl			Fajans	>20	46		KUS01312
60	11	4-8	2	Keramik	Kärl			Billy	>20	198		KUS01312
61	11	4-8	2	Keramik	Kärl	Gryta		Billy	1	22	1800-t	KUS01312, Lejonansikte
62	11	4-8	2	Keramik	Kärl	Fat	Mynning	Billy	4	50		KUS01312
63	11	4-8	2	Keramik	Kärl	Fat		Billy	5	18		KUS01312
64	11	4-8	2	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Billy	6	38		KUS01312
65	11	4-8	2	Keramik	Kärl	Kruka	Mynning	Billy	1	10		KUS01312
66	11	4-8	2	Keramik	Kärl		Hänkel	Billy	1	26		KUS01312
67	11	4-8	2	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	2	6		KUS01312, Stämpel
68	11	4-8	2	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	3	4		KUS01312
69	11	4-8	2	Järn	Skrot				3	34		KUS01312
70	11	4-8	2	Järn	Spik				12	88		KUS01312
71	11	4-8	2	Slagg	Slagg				4	62		KUS01312
72	11	4-8	2	Ben	Djurben				>20	128		KUS01312
73	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	10	1600-tal	KUS01312
74	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	1	1700-tal	KUS01312
75	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	12	28		KUS01312
76	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kärl	Fat		Billy	7	76		KUS01312
77	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kärl	Skål		Billy	3	52		KUS01312
78	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Billy	3	12		KUS01312
79	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kärl	Gryta	Ben	Billy	1	18		KUS01312
80	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kärl	Gryta	Skaft	Billy	1	4	1600-tal	KUS01312
81	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kärl			Billy	21	50		KUS01312
82	11	30,6-32,3	8	Keramik	Kakel	Rumpkakel		Billy	1	2		KUS01312

Fnr:	Schakt	Löpmeter	Profillager	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt (g)	Datering	Anmärkning
83	11	30,6-32,3	8	Järn	Hästkosöm				1	8		KUS01312
84	11	30,6-32,3	8	Järn	Skrot				2	22		KUS01312
85	11	30,6-32,3	8	Slagg	Slagg	Smidesslagg			1	290		KUS01312
86	11	30,6-32,3	8	Ben	Djurben				32	120		KUS01312
87	11	30,6-32,3	9	Keramik	Kärl			Porslin	28	48		KUS01312
88	11	30,6-32,3	9	Keramik	Kärl			CII	2	44		KUS01312
89	11	30,6-32,3	9	Glas	Kärl				>20	60		KUS01312
90	11	30,6-32,3	9	Glas	Fönsterglas				12	16		KUS01312
91	11	30,6-32,3	9	Koppar	Mynt	2 öre			1	2	1895	KUS01312
92	11	30,6-32,3	9	Järn	Spik				3	24		KUS01312
93	11	30,6-32,3	9	Ben	Djurben				5	22		KUS01312
94	12	0-2	3	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	1	4		KUS01312
95	12	0-2	3	Keramik	Kärl	Kruka	Botten	BIIy	1	18		KUS01312
96	12	0-2	3	Keramik	Kärl	Fat	Mynning	BIIy	1	10		KUS01312
97	12	0-2	3	Keramik	Kärl	Gryta	Skaft	BIIy	1	32	1600-tal	KUS01312
98	12	0-2	3	Keramik	Kärl	Krus		BIIy	1	2		KUS01312
99	12	0-2	3	Keramik	Kärl			BIIy	>20	98		KUS01312
100	12	0-2	3	Keramik	Kärl			Porslin	3	2		KUS01312
101	12	0-2	3	Glas	Kärl				5	12		KUS01312
102	12	0-2	3	Glas	Fönsterglas				7	4		KUS01312
103	12	0-2	3	Järn	Halvfabrikat				1	10		KUS01312
104	12	0-2	3	Järn	Spik				3	14		KUS01312
105	12	0-2	3	Slagg	Slagg				3	68		KUS01312
106	12	0-2	3	Ben	Djurben				10	130		KUS01312
107	12	2-4	4	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	1	4		KUS01312
108	12	2-4	4	Keramik	Kärl			Porslin	25	44		KUS01312
109	12	2-4	4	Keramik	Kärl			Fajans	2	6		KUS01312
110	12	2-4	4	Keramik	Kärl			BIIy	34	110		KUS01312
111	12	2-4	4	Glas	Kärl				4	6		KUS01312
112	12	2-4	4	Glas	Fönsterglas				6	8		KUS01312
113	12	2-4	4	Brons	Fragment				2	10		KUS01312
114	12	2-4	4	Järn	Spik				11	78		KUS01312
115	12	2-4	4	Slagg	Slagg				5	36		KUS01312
116	12	2-4	4	Ben	Djurben				16	24		KUS01312
117	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	12	1760-1767	KUS01312, Stämpel. Emanuel Eldh
118	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	12	1700-tal	KUS01312, Stämpel
119	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	6	1700-tal	KUS01312, Stämpel
120	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	4	1700-tal	KUS01312, Stämpel
121	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	2	1700-tal	KUS01312, Stämpel
122	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	2	1700-tal	KUS01312
123	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	2	1700-tal	KUS01312
124	12	3-5,2	3	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	10	2		KUS01312
125	12	3-5,2	3	Keramik	Kärl	Krus/kanna	Skuldra	CII	1	8	1500-1600-tal	KUS01312, Westervald

Fnr:	Schakt	Löpmeter	Profillager	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt (g)	Datering	Anmärkning
126	12	3-5,2	3	Keramik	Kärl			Porslin	4	4		KUS01312
127	12	3-5,2	3	Keramik	Kärl			Fajans	15	36		KUS01312
128	12	3-5,2	3	Keramik	Kärl	Gryta	Ben	Billy	1	18		KUS01312
129	12	3-5,2	3	Keramik	Kärl			Billy	>50	260		KUS01312
130	12	3-5,2	3	Keramik	Kakel	Rumpkakel		Billy	3	32		KUS01312
131	12	3-5,2	3	Järn	Spänne	Bälte			1	4		KUS01312
132	12	3-5,2	3	Järn	Fönsterhake				1	10		KUS01312
133	12	3-5,2	3	Järn	Låsdetalj				1	54		KUS01312
134	12	3-5,2	3	Järn	Föremål				1	24		KUS01312
135	12	3-5,2	3	Järn	Spik				15	150		KUS01312
136	12	3-5,2	3	Glas	Kärl				6	12		KUS01312
137	12	3-5,2	3	Glas	Fönsterglas				11	8		KUS01312
138	12	3-5,2	3	Flint	Bössflinta				1	6		KUS01312
139	12	3-5,2	3	Slagg	Slagg				14	28		KUS01312
140	12	3-5,2	3	Ben	Djurben	Masugn			>100	390		KUS01312
141	12	3-5,2	4	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	2		KUS01312
142	12	3-5,2	4	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	2		KUS01312
143	12	3-5,2	4	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	20	28		KUS01312
144	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl			Porslin	30	36		KUS01312
145	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl			Fajans	12	18		KUS01312
146	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl			CII	4	26		KUS01312
147	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl			Billy	>100	520		KUS01312
148	12	3-5,2	4	Keramik	Kakel			Billy	3	14		KUS01312
149	12	3-5,2	4	Glas	Kärl				20	40		KUS01312
150	12	3-5,2	4	Glas	Fönsterglas				>50	56		KUS01312
151	12	3-5,2	4	Järn	Spik				>50	320		KUS01312
152	12	3-5,2	4	Slagg	Slagg				12	92		KUS01312
153	12	3-5,2	4	Ben	Djurben				50	254		KUS01312
154	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl	Gryta		Billy	3	36		KUS01312
155	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl	Skål		Billy	3	22		KUS01312
156	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl	Supkopp		Billy	2	16		KUS01312
157	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl	Fat		Billy	3	20		KUS01312
158	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl	Kruka		Billy	1	50		KUS01312
159	12	3-5,2	4	Keramik	Kärl	Kanna		Billy	1	88		KUS01312
160	12	3-5,2	4	Järn	Eggverktyg				1	8		KUS01312
161	12	3-5,2	4	Järn	Beslag				1	48		KUS01312
162	15	1-3	2	Keramik	Kärl			Fajans	1	4		KUS01312
163	15	1-3	2	Keramik	Kärl			BIII	1	4		KUS01312
164	15	1-3	2	Keramik	Kärl		Buk	Billy	2	8		KUS01312
165	15	1-3	2	Keramik	Kärl			Billy	1	14		KUS01312
166	15	1-3	2	Keramik	Kärl			Billy	2	14		KUS01312
167	15	1-3	2	Glas	Fönsterglas				1	4		KUS01312
168	15	1-3	2	Järn	Hästkosöm				1	4		KUS01312

Fnr:	Schakt	Löpmeter	Profillager	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt (g)	Datering	Anmärkning
169	15	1-3	2	Järn	Spik				4	38		KUS01312
170	15	1-3	2	Flinta	Ej slagen				1	22		KUS01312
171	15	1-3	2	Slagg		Masugn			9	565		KUS01312
172	15	1-3	2	Ben	Djurben				7	230		KUS01312
173	16	0-2	4	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	14	1700-tal	KUS01312, Stämpel
174	16	0-2	4	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	8	1700-tal	KUS01312
175	16	0-2	4	Keramik	Kritpipa		Huvud	BIII	1	2		KUS01312
176	16	0-2	4	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	7	10		KUS01312
177	16	0-2	4	Keramik	Kärl			CII	1	6		KUS01312
178	16	0-2	4	Keramik	Kärl			Fajans	5	6		KUS01312
179	16	0-2	4	Keramik	Kärl	Skål	Buk	Billy	1	20		KUS01312
180	16	0-2	4	Keramik	Kärl			Billy	25	110		KUS01312
181	16	0-2	4	Keramik	Kakel			Billy	1	6		KUS01312, Grön glasyr
182	16	0-2	4	Glas	Kärl			Billy	4	8		KUS01312
183	16	0-2	4	Ben	Djurben				>50	220		KUS01312
184	16	0-2	4	Järn	Spik				5	52		KUS01312
185	16	0-2	4	Slagg	Slagg	Masugn			6	176		KUS01312
186	16	0-2	4	Glas	Fönsterglas				7	8		KUS01312
187	16	0-2	4	Glas	Kärl	Passglas	Mynning		1	1	1500-1600-tal	KUS01312
188	16	0-2	3	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	5	12		KUS01312
189	16	0-2	3	Keramik	Kärl			CII	2	24		KUS01312
190	16	0-2	3	Keramik	Kärl		Bandhänkel	Fajans	1	12		KUS01312
191	16	0-2	3	Keramik	Kärl			BIII	2	6		KUS01312
192	16	0-2	3	Keramik	Kärl			Billy	2	26		KUS01312
193	16	0-2	3	Keramik	Kärl			Billy	1	14		KUS01312
194	16	0-2	3	Keramik	Kärl	Gryta		Billy	5	100		KUS01312
195	16	0-2	3	Keramik	Kärl	Skål		Billy	1	28		KUS01312
196	16	0-2	3	Keramik	Kärl	Fat	Trindhänkel	Billy	1	22		KUS01312
197	16	0-2	3	Keramik	Kärl	Kanna	Grepp/öra	Billy	1	30		KUS01312
198	16	0-2	3	Glas	Fönsterglas	Skål		Billy	3	4		KUS01312
199	16	0-2	3	Järn	Spik				3	36		KUS01312
200	16	0-2	3	Flinta	Ej slagen				2	22		KUS01312
201	16	0-2	3	Slagg	Slagg	Masugn			14	1660		KUS01312
202	16	0-2	3	Ben	Djurben				20	85		KUS01312
203	16	0-2	2	Keramik	Kritpipa		Skaft	BIII	1	6		KUS01312
204	16	0-2	2	Keramik	Kärl			CII	1	10		KUS01312, Sinterengobe
205	16	0-2	2	Keramik	Kärl			Fajans	5	26		KUS01312
206	16	0-2	2	Keramik	Kakel			Billy	1	6		KUS01312
207	16	0-2	2	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Billy	4	50		KUS01312
208	16	0-2	2	Keramik	Kärl	Gryta	Ben	Billy	1	28		KUS01312
209	16	0-2	2	Keramik	Kärl	Fat		Billy	2	120		KUS01312
210	16	0-2	2	Keramik	Kärl			Billy	20	125		KUS01312
211	16	0-2	2	Keramik	Kakel			Billy	1	56		KUS01312

Fnr:	Schakt	Löpmeter	Profillager	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt (g)	Datering	Anmärkning
212	16	0-2	2	Glas	Fönsterglas				2	6		KUS01312
213	16	0-2	2	Järn	Spik				20	108		KUS01312
214	16	0-2	2	Slagg	Slagg	Masugn			10	170		KUS01312
215	16	0-2	2	Ben	Djurben				20	122		KUS01312
216	16	6-8	3	Keramik	Kritippa		Huvud	BIII	1	1		KUS01312
217	16	6-8	3	Keramik	Kritippa		Skaft	BIII	1	1		KUS01312
218	16	6-8	3	Keramik	Kärl			Fajans	1	4		KUS01312
219	16	6-8	3	Keramik	Kärl			Billy	17	80		KUS01312
220	16	6-8	3	Keramik	Kärl	Fat		Billy	1	16		KUS01312
221	16	6-8	3	Glas	Butelj				2	44		KUS01312
222	16	6-8	3	Glas	Fönsterglas				4	8		KUS01312
223	16	6-8	3	Järn	Spik				7	100		KUS01312
224	16	6-8	3	Slagg	Slagg	Masugn			2	28		KUS01312
225	16	6-8	3	Ben	Djurben				15	30		KUS01312
226	16	6-8	2	Keramik	Kritippa		Skaft	BIII	1	2		KUS01312
227	16	6-8	2	Keramik	Kärl	Kruka		CII	1	20		KUS01312
228	16	6-8	2	Keramik	Kärl			Fajans	2	6		KUS01312
229	16	6-8	2	Keramik	Kärl	Fat		Billy	6	140		KUS01312
230	16	6-8	2	Keramik	Kärl			Billy	18	160		KUS01312
231	16	6-8	2	Glas	Kärl	Hertig Karlsglas			1	2		KUS01312
232	16	6-8	2	Glas	Kärl				3	28		KUS01312
233	16	6-8	2	Glas	Fönsterglas				2	6		KUS01312
234	16	6-8	2	Järn	Spik				9	142		KUS01312
235	16	6-8	2	Flinta	Ej slagen				4	24		KUS01312
236	16	6-8	2	Slagg	Slagg	Masugn			8	306		KUS01312
237	16	6-8	2	Ben	Djurben				35	206		KUS01312
238	17	15-18	2	Keramik	Kärl	Gryta		Billy	5	44		KUS01312
239	17	15-18	2	Keramik	Kärl	Skål		Billy	1	10		KUS01312
240	17	15-18	2	Keramik	Kärl	Fat		Billy	1	10		KUS01312
241	17	15-18	2	Keramik	Kärl			Billy	18	118		KUS01312
242	17	15-18	2	Glas	Kärl	Hertig Karlsglas Fot			2	10		KUS01312
243	17	15-18	2	Slagg	Slagg	Masugn			7	730		KUS01312
244	17	4-10	4	Keramik	Kritippa		Skaft	BIII	2	6		KUS01312
245	17	15-18	2	Keramik	Kärl	Gryta		Billy	1	46	1600-tal	KUS01312
246	17	4-10	2	Keramik	Kärl		Skaft	Billy	1	22		KUS01312, Reducerat
247	17	15-18	2	Jäm	Föremål				1	50		KUS01312
248	15	0-2	2	Slagg	Slagg	Masugn			1	>10000		KUS01312

3. Miljöarkeologisk analys.

Utförd av Miljöarkeologiska laboratoriet vid Umeå universitet.

Nyköping, kvarteret Varmbadet, schakt 16, lager 2.

Provet har floterats för växtmaterial och insekter. Vidare har markkemiska analyser utförts och för att undersöka möjligheten för pollenanalys har pollenpreparat förfärdigats. Trots det betydande djupet, 2 m, så var det organiska materialet dåligt bevarat. Miljön har varit för torr med god syresättning och tillväxten av lagerbildningen för långsam.

Makrofossilanalys

Växtmaterial

Träkol (blandade lövträd)	en del
Målla (Chenopodium)	14
Fläder (Sambucus nigra)	1

Insektslämningar

Vivlar (Curculionidae)	ca 4
Öronvivlar (Othiorrhynchus sp.)	2

Pollenanalys

Endast enstaka pollen

Som synes är materialet begränsat och främst till mer resistent material.

Mållan indikerar näringsrik och störd/omrörd jord. Fläderfröet antyder att det vuxit en buske i närheten sannolikt trädgårdsväxt

Insektslämningarna är mycket fragmentariska och vivlar säger inte mycket, de lever som larver på allehanda växtrötter (polyfaga) och är grävande.

Med så lite pollen är en analys inte meningsfull.

Markkemi

Magnetisk susceptibilitet (MS)	19
MS 550	27
Glödförlust	5,3
Fosfat (P°)	596
P550	721

De låga MS värdena är märkliga med tanke på uppgifterna om masugnsslagg.

Glödförlusten är relativt låg och visar att lite organiskt material är tillfört, alternativt det organiska materialet har hunnit omsättas/mineraliseras.

Fosfaterna är höga men skillnaden mellan P° och P550 visar att det inte rör sig om gödsel utan snarast av hushållsavfall som till stor del brutits ner.

Svar på ställda frågor.

Växtmaterialet är för dåligt bevarat för att avgöra om odling förekommit.

Jorden är omrörd.

Sannolikt har jorden berikats med hushållsavfall, indikativa insektsrester typ flugpuparier är inte bevarade.

Fosfatrik slagg kan användas för gödsling (thomasfosfat i modernare tider) men då borde MS-värdena varit högre. Ett jämförelseprov av sådan slagg hade varit intressant att få (bara ca en dl)

Umeå 25 febr. 2002

Roger Engelmark

4. ¹⁴C-analys.

Utförd av Centrum voor IsotopenOnderzoek i
Groningen, Holland.

Rijksuniversiteit Groningen Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen

**Centrum voor
IsotopenOnderzoek**

Mr. B. Pettersson
Sörmlands museum
Box 314
S-611 26 Nyköping
Sweden

Nijenborgh 4
NI-9747 AG Groningen
Telefax - 31 50 363 47 38

Datum October 22, 2002 Ref. CIO/556-2002/HD

Telefoon - 31 50 363 47 60

Dear Mr. Pettersson,

Herewith the result of your sample:

GrA-19997 Nyköping 01312R16 210 ± 40 BP

Due to some miscommunication between the laboratory and the secretariat, this result was not reported to you earlier. I do apologize.

Yours sincerely,

Dr. J. van der Plicht

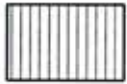
5. Profilritningar.

Ritningarna presenteras i skala 1:40. Angående läget för respektive profil, se schaktplan figur 9 i denna rapport.

Teckenförklaring

= Omrörda lager

= Avsatt kulturlager

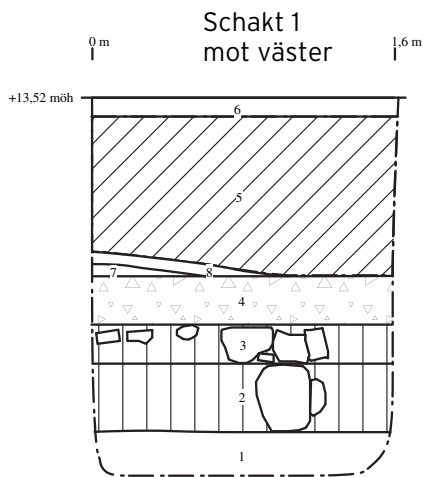
= Grus

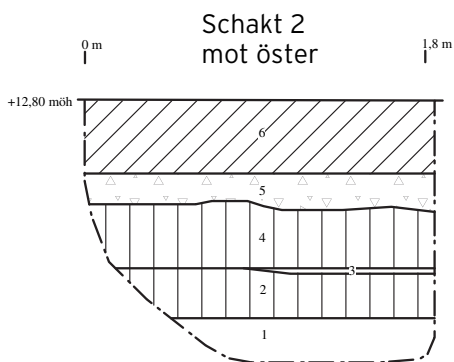
= Sand

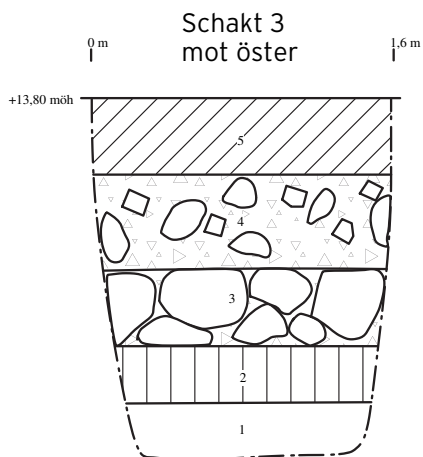
= Sten

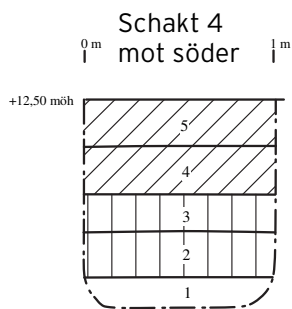
- 1= Steril ljusgul sand.
- 2= Gråbrun sandblandad kulturjord med keramik, tegelkross, slagg och djurben.
- 3= Gråbrun kulturjord med sten, grus, keramik, tegelkross och kalkbruk.
- 4= Grå lera och grus
- 5= Recent påfört grus för parkeringsytan.
- 6= Asfalt.
- 7= Sand.
- 8= Mörkbrun grusblandad kulturjord.

- 1= Steril blågrå till gulgrå moig lera.
- 2= Gråbrun moig mjäla med inblandning av kulturjord.
- 3= Blågrå lera.
- 4= Gråbrun grusig kulturjord ed tegelkross och djurben.
- 5= Fint grus med inblandning av grus och jord. Grusad yta.
- 6= Matjord.

- 1= Steril gulgrå fin sand.
- 2= Gråbrun kulturjord grus, tegelkross, keramik och djurben.
- 3= Stor sten blandat med jord och grus. Raseringslager.
- 4= Raseringslager med sten, tegel, lera och grus.
- 5= Matjord.

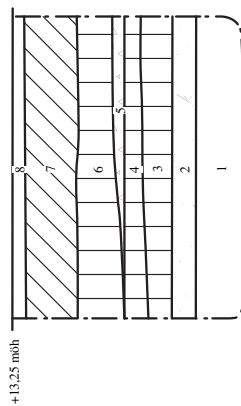

- 1= Steril grågul fin sand.
- 2= Gråbrun kulturjord med keramik, tegelkross och djurben.
- 3= Gråbrun kulturjord med keramik, tegelkross och djurben.
- 4= Påförd sand och grus.
- 5= Matjord.

Sö. Nyköping, Raä 231
Kv. Varmbadet
Profiler genom schakt 1-4.
Skala 1:40.

Schakt 6
mot väster

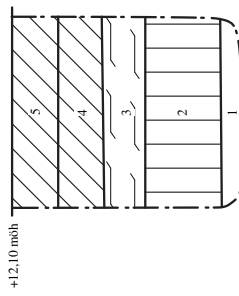
0 m | 1,6 m

- 1= Steril ljus gulbrun fin sand.
- 2= Ljust gråbrun jordblandad fin sand. Växthorison.
- 3= Mörkgrå kulturjord med inblandning av sand, tegelkross, och djurben.
- 4= Mörkgrå kulturjord med inblandning av grovt grus, tegelkross och djurben.
- 5= Kalkbruk, sand och tegelkross.
- 6= Mörkbrun kulturjord med inblandning av sand, tegelkross och djurben.
- 7= Recent påfört grus.
- 8= Asfalt.

Schakt 7
mot väster

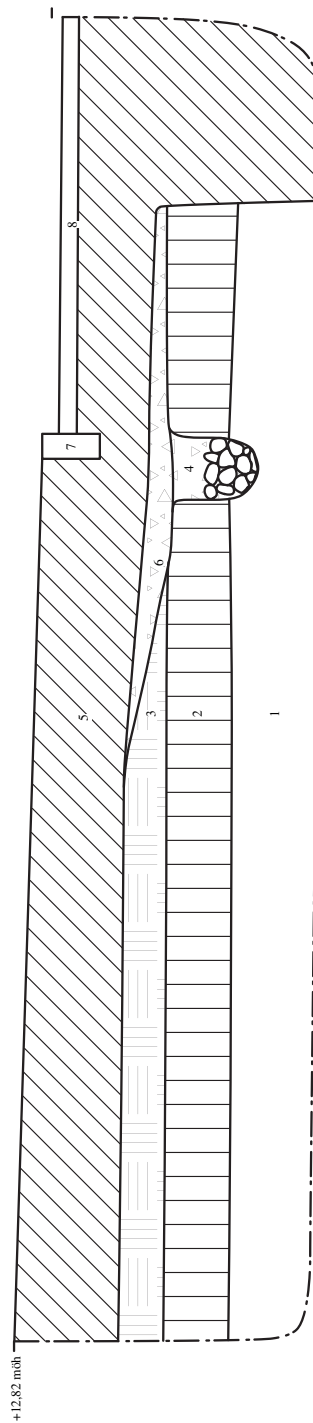
0 m | 1 m

- 1= Steril gulgrå lera.
- 2= Mörkt gråbrun kulturjord med kolbitar och djurben.
- 3= Påförd grå lera.
- 4= Matjord.
- 5= Påfört grus och i markytan grästov.

Schakt 10
mot öster

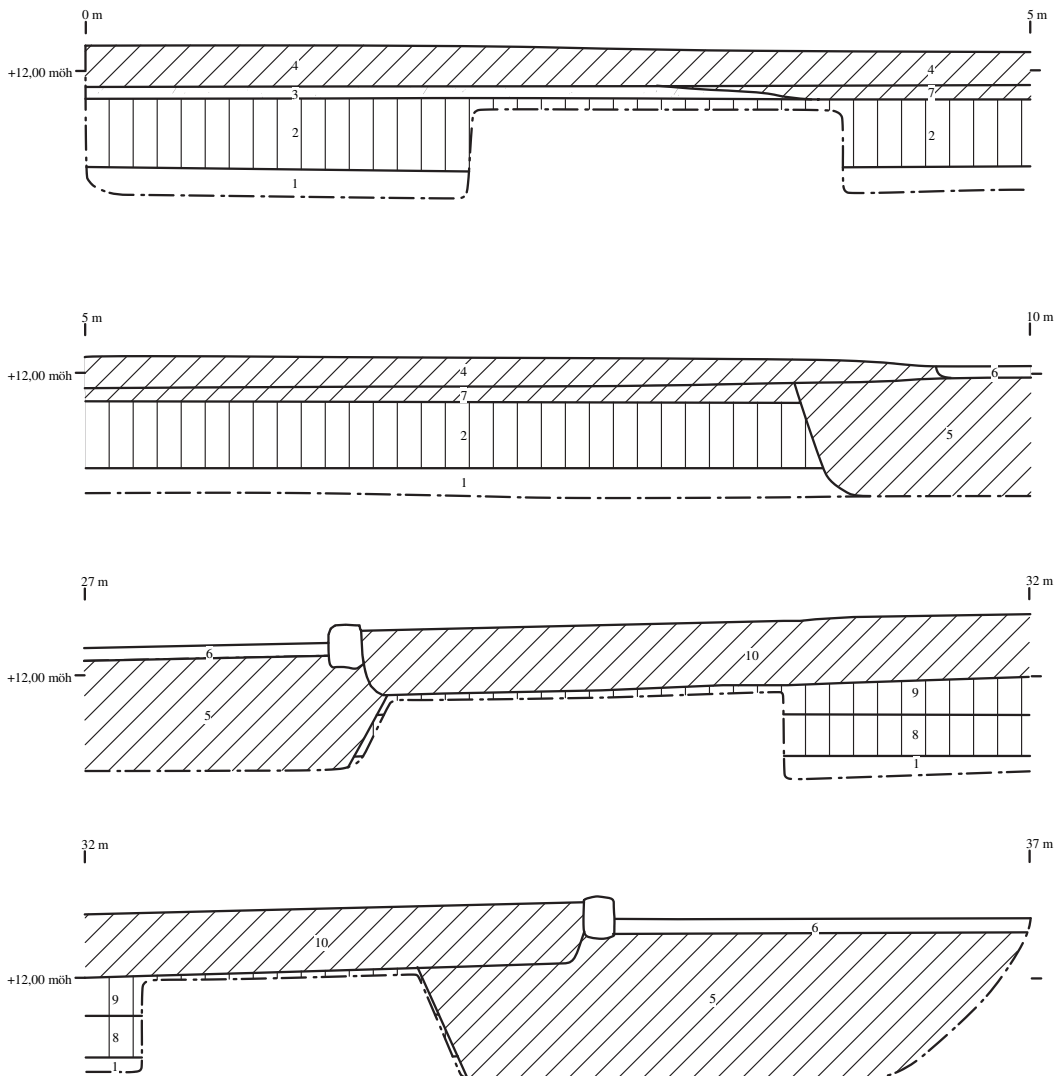
7 m

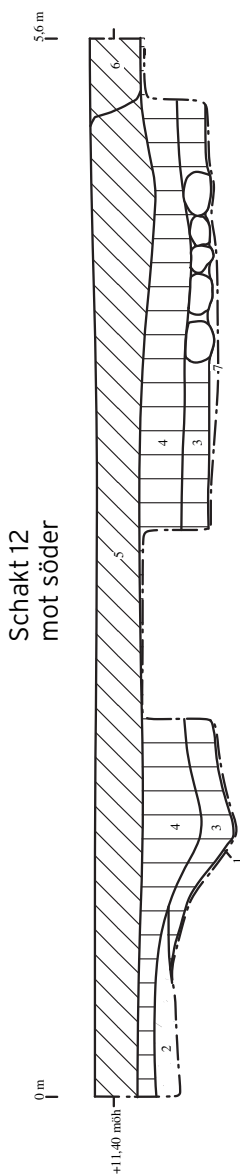
- 1= Steril ljusgul sand.
- 2= Gulgrå kulturjord med tegelkross, kol och djurben.
- 3= Orange till svart brandlager med kol, sot och bränd sand.
- 4= Grågul lera och grus. Stenfyllt dike.
- 5= Recent påfört grus.
- 6= Nedgrävning med sten och lera.
- 7= Kantsten.
- 8= Asfalt

Sö. Nyköping, Raå 231
Kv. Varmbadet
Profiler genom schakt 6, 7 och 10.
Skala 1:40.

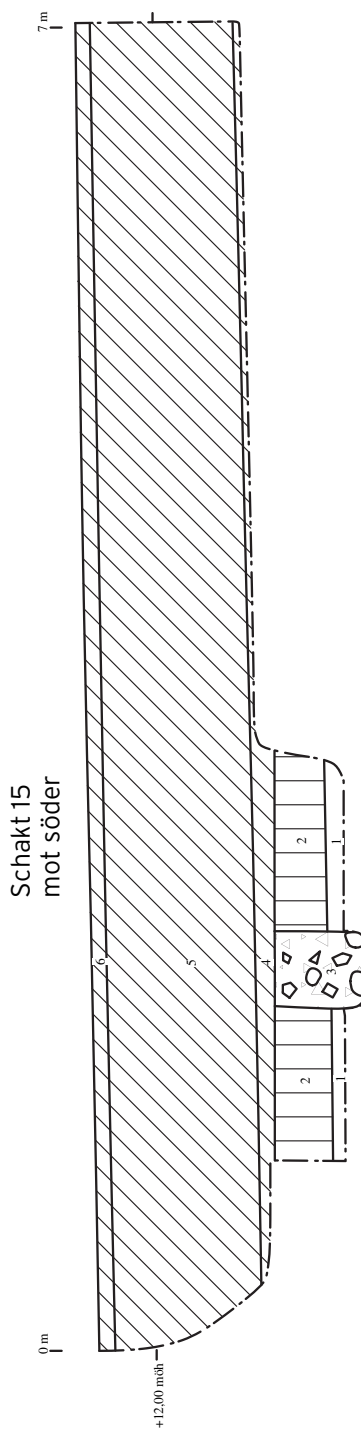
Schakt 11
mot söder

- 1= Steril ljusgrå lera.
- 2= Gråbrun kulturjord med tegelkross, kol och djurben.
- 3= Grå lera med inblandning av kulturjord.
- 4= Matjord.
- 5= Recent påfört grus under parkeringsytan.
- 6= Asfalt.
- 7= Matjord.
- 8= Gråbrun kulturjord med tegelkross, kol och djurben.
- 9= Gråbrun kulturjord med inblandning av tegelkross, kol och djurben.
- 10= Matjordslager med grästorv i ytan.

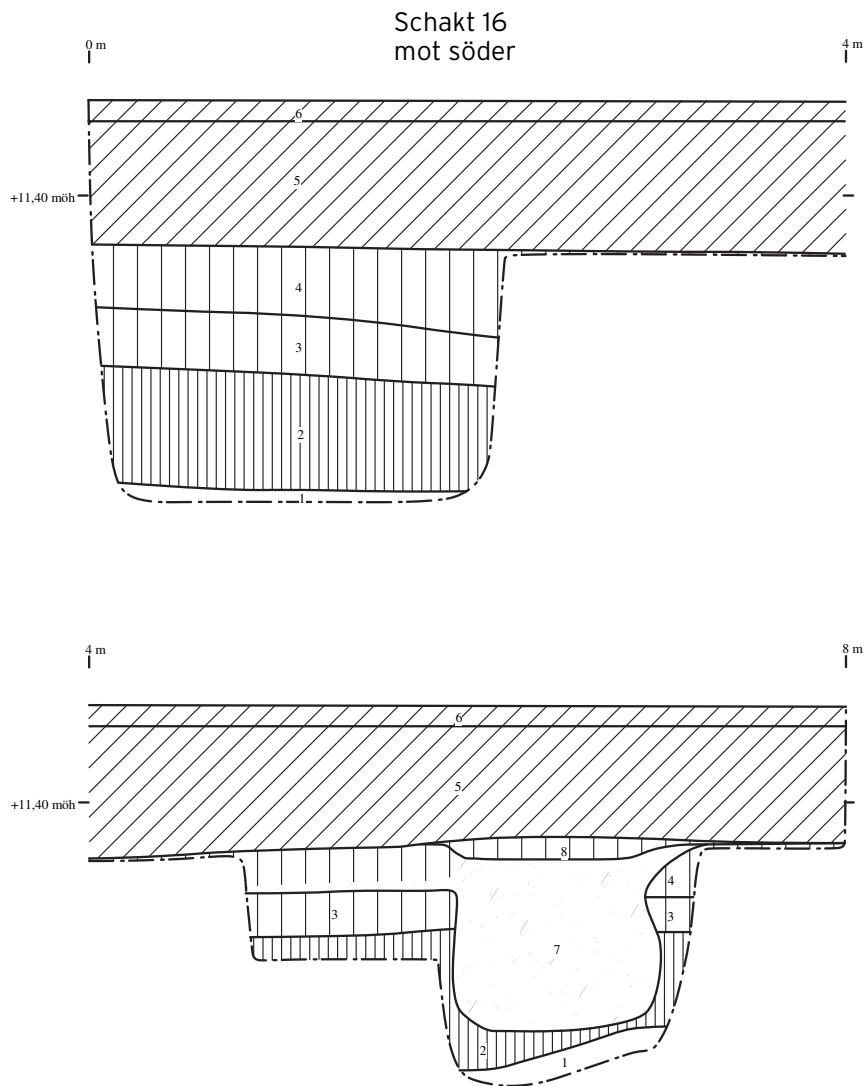

- 1= Fast berg.
- 2= Grå lera med inblandning av kulturjord.
- 3= Mörkgrå kulturjord med tegelkross, kolbitar och djurben.
- 4= Mörkgrå kulturjord med tegelkross, kolbitar och djurben.
- 5= Matjord med grästorv i markytan.
- 6= Recent påfört grus med grästorv i markytan.
- 7= Gulgrå steril lera.

- 1= Steril gulgrå moig mjäla.
- 2= Grå kulturjord med inslag av fin sand, tegelkross och djurben.
- 3= Nedgrävning med lera, tegelkross och grus.
- 4= Matjord.
- 5= Recent grusfyllning.
- 6= Matjord.

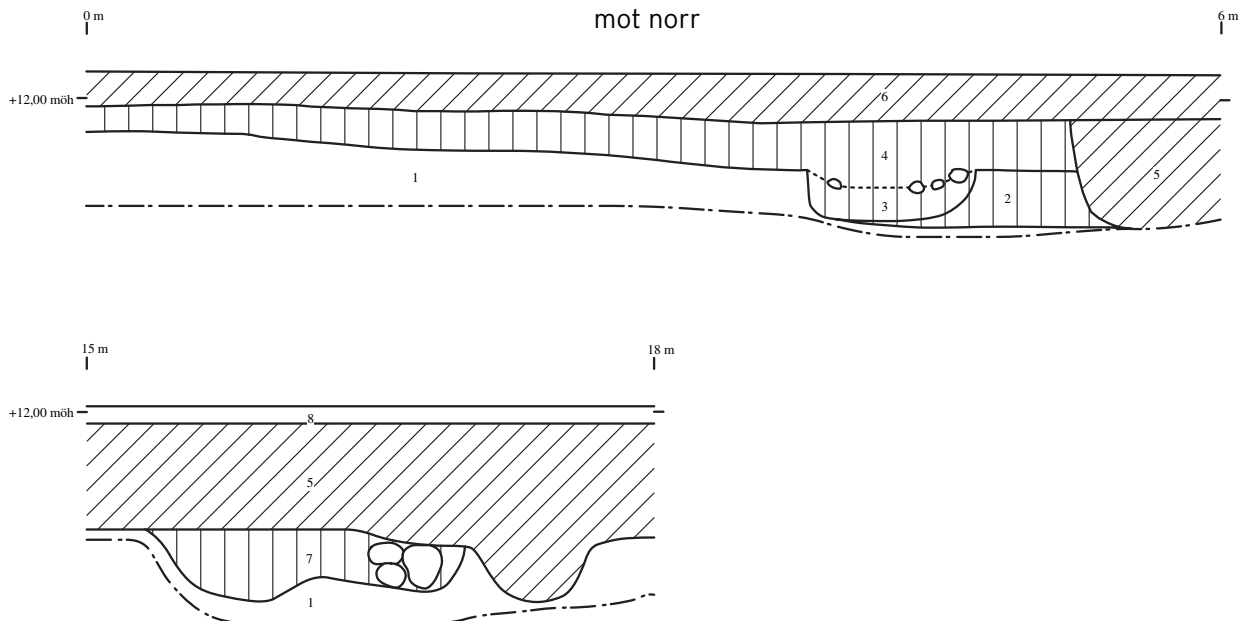
Sö. Nyköping, Raå 231
Kv. Varmbadet
Profiler genom schakt 12 och 15.
Skala 1:40.

- 1= Steril gulgrå lera.
- 2= Mörkgrå fet kulturjord med inslag av fin sand och enstaka djurben. 14C-prov.
- 3= Mörkgrå kulturjord med inblandning av lera, grus, tegelkross och djurben.
- 4= Mörkgrå kulturjord med inblandning av sand, grus, tegelkross och djurben.
- 5= Recent påfört grus under parkeringsytan.
- 6= Matjord.
- 7= Blågrå lera med inslag av kulturjord.
- 8= Gråbrun kulturjord med inblandning av tegelkross, kol och djurben.

Schakt 17
mot norr

- 1= Gulvit steril mo och mjäla.
- 2= Grå kulturjord med kulturjord med stort inslag av fin sand. Enstaka bitar tegelkross.
- 3= Grå kulturjord med kulturjord med stort inslag av fin sand.
- 4= Mörkgrå kulturjord med kolbitar, tegelkross och djurben.
- 5= Recent påfört grus under parkeringsytan.
- 6= Matjord.
- 7= Mörkt gråbrun kulturjord med kolbitar, tegelkross och djurben.
- 8= Asfalt.